

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV VĚD O UMĚNÍ A KULTUŘE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYBRANÉ PAMÁTKY POZDŇE GOTICKÉ SAKRÁLNÍ ARCHITEKTURY
JIŽNÍ MORAVY V UMĚLECKOHISTORICKÝCH SOUVISLOSTECH.

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Autor práce: Bc. Tereza Malíková

Studijní obor: Dějiny umění a vizuální studia

Ročník: druhý

2023

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 5. května 2023

.....

Tereza Malíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu Mgr. Hynku Látalovi, Ph.D. za cenné rady, pomoc a vždy vstřícný přístup při tvorbě mé diplomové práce. Velký dík patří také Mgr. Dagmar Benovičové za odbornou jazykovou korekturu. Dále také pánům farářům a správcům za laskavý postoj při návštěvě kostelů ve Chvalovicích, Loděnicích, Kurdějově a Hnanicích. V neposlední řadě chci poděkovat celé své rodině a svému partnerovi za jejich nekonečnou trpělivost a velkou podporu při mém studiu.

Anotace

Diplomová práce s názvem *Vybrané památky pozdně gotické sakrální architektury jižní Moravy v uměleckohistorických souvislostech* vychází z bakalářské práce autorky. Zabývá se historií, architekturou a souvislostmi pozdně gotického poutního kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Diplomová práce se snaží o zařazení stavby hnanického chrámu do kontextu dalších stylově podobných kostelních staveb jižní Moravy a Dolního Rakouska. Uvádí tři příklady možných analogií z moravského Podunají a tři příklady z Podunají rakouského. Stavby jsou popisovány a dále srovnávány. Práce se pokusí také zodpovědět otázku, kudy mohly vlivy proudit a co všechno mohlo mít vliv na vznik a rozmach sakrálního stavitelství pozdní gotiky.

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Klíčová slova: Kostel sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma, Hnanice, kostel sv. Wolfganga, pozdní gotika, architektura, církevní architektura, Vídeň, kostel sv. Jana Křtitele v Kurdějově, opevněný kostel, kostel sv. Markéty ve Chvalovicích, kostel sv. Markéty v Loděnicích, Podunají, jižní Morava, Dolní Rakousko, Kremže, Maria Laach am Jauerling, Eggenburg, Dunaj

Annotation

The diploma thesis entitled Selected Monuments of Late Gothic Sacred Architecture of South Moravia in Art Historical Context is based on the author's bachelor thesis. It deals with the history, architecture and context of the late Gothic pilgrime church of St. Wolfgang in Hnanice near Znojmo. The thesis tries to place the Hnanice church in the context of other stylistically similar church buildings in South Moravia and Lower Austria. It gives three examples of possible analogies from the Moravian Danube and another three examples from the Austrian Danube. The bulidings are described and further compared. The thesis also tries to answer the question of where influences may have flowed and what all may have influenced on the emergence and rising of sacral architecture of the late Gothic period.

Thesis supervisor: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Key words: St. Wolfgang Church in Hnanice near Znojmo, Hnanice, St. Wolfganga Church, Late Gothic, architecture, religious architecture, Vienna, Church of St. John the Baptist in Kurdějov, fortified church, Church of St. Margaret in Chvalovice, Church of St. Margaret in Loděnice, Danubeland, South Moravia, Lower Austria, Krems, Maria Laach am Jauerling, Eggenburg, Danube

Obsah

1. Úvod	8
1.1 Hodnocení literatury.....	10
2. Kostel sv. Jana Křtitele v Kurdějově	14
2.1 Popis kostela.....	14
2.2 Popis portálu a slohové souvislosti	16
2.3 Popis kruchty a slohové souvislosti	18
3. Kostel sv. Štěpána v Eggenburgu	20
3.1 Popis kostela.....	20
3.2 Popis zbytků původního portálu a slohové souvislosti	22
4. Kostel sv. Markéty ve Chvalovicích	24
4.1 Popis kostela.....	24
4.2 Popis portálu a slohové souvislosti	25
5. Kostel sv. Markéty v Loděnicích	28
5.1 Popis kostela.....	28
5.2 Popis kruchty a slohové souvislosti	31
5.3 Slohové souvislosti klenby hlavní lodě.....	32
6. Piaristický kostel Panny Marie v Kremži	33
6.1 Popis kostela.....	33
6.2 Popis kruchty a slohové souvislosti	35
6.3 Popis portálu a slohové souvislosti	36
7. Poutní kostel Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling	39
7.1 Popis kostela.....	39
7.2 Slohové souvislosti.....	41
8. Zadavatelé a stavitelé	43

9. Dunaj jako komunikační cesta	48
10. Závěr	54
Seznam literatury a pramenů	60
Seznam příloh	64
Obrazová příloha.....	68

1. Úvod

Diplomová práce navazuje na mou práci bakalářskou, v níž jsem se zabývala pozdně gotickým poutním kostelem sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Při jejím psaní jsem narazila na problém otázky slohových souvislostí. Proto jsem se rozhodla se této otázce dále věnovat a pokusit se ji více rozpracovat, nalézt možné slohové či funkční souvislosti v rámci českého a rakouského Podunají.

Hnanický chrám je velmi výjimečná architektonická památka jižní Moravy. Jedná se o poutní kostel, jehož velká část byla vystavěna v období pozdní gotiky (stavěn již před r. 1480).¹ Do dnešních dnů ale bohužel nebyl zcela dostavěn, a tak místo velkolepého presbytáře navazuje na ohromné trojlodí původní drobná kaple, jež měla novostavbě ustoupit.² Tato kaple v sobě ukrývá hlavní důvod poutní funkce chrámu. Tím je studna sv. Wolfganga, jejíž voda údajně disponuje zázračnými či léčivými účinky. Obrovský zájem poutníků vyvolal nutnost výstavby většího prostoru, který by nejen pojal velký počet příchozích návštěvníků, ale také byl důstojným místem pro uctívání.³ I dnes se jedná o velkolepý stavební počín, kterému se však nedostává tolik pozornosti, kolik by si zasloužil. O to nepředstavitelně větší význam musel mít v období svého vzniku – v době pozdního středověku – kdy výrazně převyšoval veškerou okolní zástavbu a kdy byl jeho návštěvníkem jedinec zcela oddaný víře v Boha a v další neuvěřitelné zázraky křesťanských světců.

Pro kontext je důležité hnanický svatostánek lehce přiblížit. Zasvěcení kostela vychází z přítomnosti studny s pramenem zázračné vody. Její patrocinium je dáno tomuto světci. Svatý Wolfgang je však světec, který spadá spíše do okruhu německy hovořícího obyvatelstva. Tito kolonisté se v Hnanicích klidně mohli vyskytovat, neboť hranice vsi s těmito zeměmi přímo sousedí. Stavba chrámu započala hranolovou věží od západu, což nebylo při církevních stavbách zcela obvyklé. Důvodem byla snaha o co nejdelší zachování plynulého provozu oblíbeného poutního místa.⁴ Věž byla důležitou částí kostela, neboť nejen že sloužila jako zvonice, ale součástí byla také řada fortifikačních

¹ Jiří Kuthan, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl druhý – Města, církve, korunní země*, Praha 2013, s. 520.

² Jakub Kříž, *Kostel sv. Wolfganga v Hnanicích – východiska a kontext*, Brno 2021, Diplomová práce, Filozofická fakulta, s. 11–12.

³ Tereza Malíková, *Pozdně gotická poutní kaple sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma*, České Budějovice 2020, Bakalářská práce, Jihočeská univerzita, Filozofická fakulta, s. 7.

⁴ Marta Procházková, *Chrám sv. Wolfganga v Hnanicích*, Brno 1991, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 24–27.

prvků. Ty dopomáhaly k obraně vsi před nebezpečím, ale také chránily nejvýznamnější majetek chrámu i občanů.⁵

Nejdůležitější částí pro srovnávání jednotlivých prvků je však trojlodí s dvěma protilehlými portály. Ty měly napomáhat plynulému poutnímu provozu v chrámu a svým precizním provedením kamenické skulptury v tympanonu patří mezi důležité elementy, na které zaměřují svou pozornost při hledání možných paralel s dalšími stavbami spadajícími do moravsko-rakouského okruhu. Podstatná je také dispozice samotného trojlodí a rovněž hudební kruchta nesena třemi arkádovými oblouky – dvěma lomenými a prostředním segmentovým. Ty navazují přesně na každou z lodí. Dále také kamenná poprseň kruchty s kvalitně provedeným motivem slepé kružby, která byla sice v průběhu časů snesena, ale zachována. Dalším aspektem ke srovnávání by se nabízela klenba trojlodí. Ta původní se bohužel důsledkem požáru nedochovala, zbyly po ní pouze kamenné náběhy žeber.⁶

Srovnání je možné rovněž z hlediska funkcí chrámů. Poutní funkci plnil také kostel v dolnorakouském Maria Laach am Jauerling, ke kterému bývají Hnanice přirovnávány také vzhledem k údajné architektonické podobnosti.⁷ Tomuto srovnání se budu věnovat později. Kostel sv. Wolfganga předčí mnohé chrámy kvalitou výše zmiňované sochařské výzdoby tympanonů severního a jižního portálu. I zde je tedy možné hledat návaznosti a podobnosti v okolí. Jako příklad bývá uváděn piaristický kostel Panny Marie v Kremži, jehož stavba probíhala ve stejné době jako stavba hnanického chrámu. Existuje tak hypotéza o přímém přechodu kameníků z jedné stavby na druhou.⁸ Na jižní Moravě můžeme spatřit návaznost u jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově či u kostela sv. Markéty ve Chvalovicích, ale žádná z těchto jihomoravských skulptur již nedosahuje takové kvality a preciznosti jako u hnanických tympanonů.⁹ Kvalitativně srovnatelnější práce se objevují právě na území rakouského Podunají, jelikož se nacházely v oblasti přímého vlivu, který přicházel z hlavní vídeňské hutě.

⁵ Viz Malíková (pozn. 3), s. 14.

⁶ Viz Kříž (pozn. 2), s. 11–12.

⁷ Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl II. Brno (kat. výst.)*, Moravská galerie v Brně 1999, s. 103–104.

⁸ Petr Čehovský, *Kamenné skulptury v Podyjí 1480–1550*, Univerzita Palackého v Olomouci 2012, s. 47.

⁹ *Ibidem*, s. 45.

Předkládaná práce se tedy zabývá pozdně gotickou architekturou a architektonickou skulpturou vybraných kostelů, u kterých existuje jakási pomyslná spojovací linka. V dalších kapitolách pak tyto kostelní stavby představím a pokusím se ukázat možné souvislosti a návaznosti na kostel sv. Wolfganga v Hnanicích. Bádání se bude taktéž ubírat směrem hledání eventuálních cest, kudy mohly vlivy proudit na Moravu a dále.

1.1 Hodnocení literatury

Text rozdělují do několika kapitol. V práci nejprve představuji medailonky jednotlivých kostelních staveb na jižní Moravě a v Dolním Rakousku. Proto jsem také využívala rozličných pramenů při jejich popisu. Základní literaturou při studiu moravských kostelů pro mě bylo hned několik publikací. Prvními souhrnnými byly knihy Bohumila Samka ze série *Umělecké památky Moravy a Slezska* – díl 1 a 2.¹⁰ Také *Architektura gotická* od Kláry Benešové.¹¹ Dále publikace zaměřující se přímo na jednotlivé obce či kostelní stavby – *Chvalovice 1279–2009, 730 let* od Davida Nehyby,¹² či *Farní kostel sv. Markéty v Loděnicích* autora Petra Eckla.¹³ Ty mi pomohly s nastíněním základních informací a při popisu vzhledu jednotlivých svatostánků.

Důležitý při psaní celé práce pro mě byl také pohled Jakuba Kříže. Ten podrobně rozpracovává otázku hnanického poutního chrámu sv. Wolfganga ve své diplomové práci *Kostel sv. Wolfganga v Hnanicích – východiska a kontext*.¹⁴ Zabředává také do otázky možných slohových souvislostí, která je hlavním tématem mé práce, tudíž pro mne bylo velmi podstatné seznámit se s jeho textem. Co se týče moravského Podunají, Kříž se věnuje srovnání odlišných příkladů, u nichž spatřuje podobnost s hnanickým kostelem, než využívám ke srovnání já. Zde se tedy nescházíme, ale s jeho názory na rakouské Podunají se zčásti ztotožňuji, avšak ne se všemi zcela souhlasím. Křížovy závěry mi pomohly hlavně při řešení slohových souvislostí s kostelem Panny Marie v rakouské Kremži.

¹⁰ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 [A/I]*, Praha 1994.; Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 [J/N]*, Praha 1999.

¹¹ Klára Benešová, *Architektura gotická*, Praha 2001.

¹² Petr Eckl, *Farní kostel sv. Markéty v Loděnicích*, Brno 2004.

¹³ David Nehyba, *Chvalovice 1279-2009, 730 let*, Znojmo 2009.

¹⁴ Jakub Kříž, *Kostel sv. Wolfganga v Hnanicích – východiska a kontext*, Brno 2021, Diplomová práce, Filozofická fakulta.

Mezi stěžejní zdroje patří druhý díl knihy *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550* od editorky Kaliopi Chamonikoly.¹⁵ Přínosem mi byla hlavně kapitola od Petra Kroupy zabývající se sakrální architekturou – Církevní architektura na jižní Moravě. A také publikace Petra Čehovského *Kamenné skulptury v Podyjí 1480–1550*, ve které se detailněji zabývá popisem kamenických prvků a taktéž přemýšlí nad slohovými souvislostmi v Podyjí.¹⁶ Avšak tento text bylo třeba číst více kriticky, neboť ne všechno, co Čehovský uvádí, je možné dle mého tak jednoznačně určit.

Diplomová práce Dany Běhalové *Pozdně středověké opevněné kostely na jižní Moravě* pro mě byla cenným zdrojem informací, neboť se část jejího výzkumu zabývá kostelními stavbami v Kurdějově a Loděnicích.¹⁷ A to nejen jejich podrobným popisem, ale také stavební historií, která mi pomohla si uvědomit některé souvislosti i s ostatními moravskými kostely mého zájmu.

Nesmím opomenout nejstarší literaturu, kterou jsem využila při popisu jednotlivých staveb a dotvoření historických souvislostí. Patří sem hned tři publikace – kapitola Hermanna Riewela *Die Piaristenkirche zu Krems in Nieder-Österreich* ve sborníku *Mittheilungen der K. K. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale XI.*, vydaném již roku 1866.¹⁸ Dále studie Vítězslava Houdka *Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě*, zaměřující se na hustopečský okres otištěná v periodiku *Časopis Matice moravské* z roku 1900.¹⁹ A nakonec z této trojice nejmladší *Vlastivěda moravská II. Místopis. Znojemský okres* od historika Františka Václava Peřinky.²⁰ Tuto literaturu bylo nutné srovnat s novějším badáním z důvodu její zastaralosti, ale přesto byla přínosem důležitých, jinde nezmiňovaných informací.

¹⁵ Petr Kroupa, *Církevní architektura na jižní Moravě*, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl II.* Brno (kat. výst.), Moravská galerie v Brně 1999.

¹⁶ Petr Čehovský, *Kamenné skulptury v Podyjí 1480–1550*, Univerzita Palackého v Olomouci 2012.

¹⁷ Dana Běhalová, *Pozdně středověké opevněné kostely na jižní Moravě*, Brno 2013, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

¹⁸ Hermann Riewel, *Die Piaristenkirche zu Krems in Nieder-Österreich*, in: *Mittheilungen der K. K. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale XI.*, Wien 1866.

¹⁹ Vítězslav Houdek, *Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě*, in: Vincenc Brandl, František Bartoš, *Časopis Matice moravské. Ročník čtyřadvacátý. Sešit třetí*, Brno 1900.

²⁰ František Václav Peřinka, *Vlastivěda moravská II. Místopis. Znojemský okres*, Brno 1904.

Cizojazyčná literatura mi posloužila jako zásadní zdroj informací k vyhotovení medailonků o rakouských městech a jejich svatostáncích. Nejdůležitějším přehledem byla příručka *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich nördlich der Donau*.²¹ Dále druhý díl knihy *Kirchliche Kunst in Niederösterreich Diözese St. Pölten* autora Wilhelma Zotti.²² A také kapitola Güntera Bruchera *Architektur von 1430 bis um 1530* uvedená v publikaci *Spätmittelalter und Renaissance. Geschichte der bildenden Kunst in Österreich 3*.²³ Ta popisuje souvislosti a detailněji se zaměřuje na podobu farního kostela sv. Štěpána v Eggenburgu a piaristického kostela Panny Marie v Kremži.

Následující část zkoumající možné zadavatele staveb a její stavitele se dá pomyslně rozdělit na moravské a rakouské kostely. V případě moravského stavebního prostředí bylo hledání literatury k této otázce jednodušší, jelikož většina z uváděných kostelů měla stejného zadavatele, a to klášter v Louce. Jako ústřední jsem proto využila publikaci *Premonstrátský klášter v Louce. Dějiny – umělecká výzdoba – ikonologie* od kolektivu autorů Petra Kroupy, Jiřího Kroupy, Lubomíra Slavíčka a Josefa Ungera.²⁴ A také novější knihu obdobného tématu *Bonum Opus: Premonstráti v Louce (1190–1784) / Bonum Opus: Die Prämonstratenser in Klosterbruck (1190–1784)* autorů Petra Eckla, Michaely Šeferisové Loudové a Tomáše Valeše.²⁵ Důležité informace mi poskytl článek Petry Dohnalové a Jiřího Bláhy – *Nové poznatky ke stavebnímu vývoji kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově*, jenž byl vydaný v odborném časopise Národního památkového ústavu *Průzkumy památek*.²⁶ U rakouských příkladů, kromě již výše uvedené literatury, byla užitečná kniha Aloise Niederstättera, *Österreichische Geschichte 1400–1522. Das Jahrhundert der Mitte: An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, která mi poskytla potřebné základní informace.²⁷ Podstatná pak byla zejména kniha autora Hanse Brandstettera zabývající se kulturou a uměním města Eggenburg napříč staletími

²¹ Evelyn Benesch – Bernd Euler-Rolle (edd.), *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich nördlich der Donau*, Wien 1990.

²² Wilhelm Zotti, *Kirchliche Kunst in Niederösterreich Diözese St. Pölten, Band 2 – Pfarr – und Filialkirchen nördlich der Donau*, Wien 1986.

²³ Günter Brucher, *Architektur von 1430 bis um 1530*, in: Artur Rosenauer (ed.), *Spätmittelalter und Renaissance. Geschichte der bildenden Kunst in Österreich 3*, München 2003.

²⁴ Petr Kroupa, Jiří Kroupa, Lubomír Slavíček, Josef Unger, *Premonstrátský klášter v Louce. Dějiny – umělecká výzdoba – ikonologie*, Znojmo 1997.

²⁵ Petr Eckl, Michaela Šeferisová Loudová a Tomáš Valeš, *Bonum Opus: Premonstráti v Louce (1190–1784) / Bonum Opus: Die Prämonstratenser in Klosterbruck (1190–1784)*, Znojmo 2020.

²⁶ Petra Dohnalová, Jiří Bláha, *Nové poznatky ke stavebnímu vývoji kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově*, in: *Průzkumy památek*, Ročník XX., č. 1, Havlíčkův Brod 2013.

²⁷ Alois Niederstätter, *Österreichische Geschichte 1400–1522. Das Jahrhundert der Mitte: An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, Wien 1996.

Eggenburg – Geschichte und Kultur, ta mi v případě řešení této otázky u místního kostela byla velmi nápomocná a přinesla mi informace, které jsem jinde nenalezla.²⁸

Pro kapitolu zaměřující se na středověké komunikační možnosti mi posloužily především knihy dvou autorů zaměřující se na studium starých stezek. Prvním z nich je Radan Květ a jeho kniha *Základy nauky o starých stezkách*.²⁹ Další použitá publikace od téhož autora se nazývá *Duše krajiny – Staré stezky v proměnách věků*.³⁰ Druhým autorem je pak historik Norbert Ohler a jeho titul *Cestování ve středověku*.³¹ Zajímavé poznatky k této oblasti jsem pak našla také německojazyčné díle Petera Csenses – *Die Straßen Niederösterreichs im Früh- und Hochmittelalter*.³²

²⁸ Hans Brandstetter, *Eggenburg – Geschichte und Kultur*, Wien 1986.

²⁹ Radan Květ, *Základy nauky o starých stezkách*, Brno 2002.

³⁰ Radan Květ, *Duše krajiny – Staré stezky v proměnách věků*, Praha 2003.

³¹ Norbert Ohler, *Cestování ve středověku*, Jinočany 2003.

³² Peter Csenses, *Die Straßen Niederösterreichs im Früh- und Hochmittelalter*, Wien 1969.

2. Kostel sv. Jana Křtitele v Kurdějově

Pozdně gotický kostel sv. Jana Křtitele v Kurdějově u Hustopečí (oblast jihozápadní Moravy) je jedním z největších opevněných kostelních areálů, jež se na našem území dochovaly.³³ Budova kostela na mírné vyvýšenině byla zřejmě vystavěna již v první čtvrtině 14. století pro potřeby sester premonstrátského řádu. Avšak ke konci 15. a na počátku 16. století došlo k masivní přestavbě celého areálu, během níž bylo vybudováno také opevnění komplexu.³⁴

2.1 Popis kostela

Jedná se o jednolodní kostelní halu obdélného půdorysu, která se směrem k chóru mírně rozšiřuje.³⁵ Tady se kříží s krátkou, téměř nepatrnou příčnou lodí.³⁶ Její části jsou zaklenuty valenou klenbou.³⁷ Původně byla tato hlavní část kostela patrně završena plochým stropem, jenž byl však později nahrazen klenbou hvězdovou. Podoba prvotního chóru je neznámá, neboť byl v 15. století nahrazen novým, dosud dochovaným, doplněným o obranné patro.³⁸ K současnému zaklenutí tohoto polygonálního prostoru nepravidelnou plackou došlo v 1. polovině 18. století, do té doby se zde nacházelo klenutí žebrové.³⁹ Na jižní část zmíněné příčné lodi navazuje hmota sakristie čtvercového půdorysu.⁴⁰ Kostelní stavba disponuje dvěma portály, které prolamují hmotu zdiva na západním a jižním průčelí. Starší z nich má tvar lomeného oblouku a nachází se na západním průčelí. Vznikl během první fáze stavby a není nijak dekorován. Mladší jižní portál tvaru oslího hřbetu vznikl později a nahradil funkci původního hlavního vstupu, což deklaruje také jeho bohatá kamenická výzdoba.⁴¹

Fasáda kostela je bílá hladká, členěná mohutnými opěrnými pilíři s pultovou stříškou. Na některých jsou dochovány reliéfně provedené erby a kamenické značky. Například erb Pánů z Lipé a také snad erb obce se třemi překříženými vinařskými noži. Na jižní straně je loď dělena trojicí opěráků. Právě na jednom z těchto pilířů se nachází erb v podobě tří překřížených ryb. Zde se mezi dvěma pilíři nachází zmiňovaný hlavní

³³ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 27.

³⁴ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 115–116.

³⁵ Ibidem, s. 115.

³⁶ Viz Houdek (pozn. 19), s. 291.

³⁷ Viz Dohnalová, Bláha (pozn. 26), s. 241.

³⁸ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 574.

³⁹ Viz Houdek (pozn. 19), s. 291.

⁴⁰ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 22.

⁴¹ Ladislav Hosák, *Vlastivěda moravská – Hustopecký okres*, Brno 1924, s. 93.

portál. Při bližším pohledu na jeho výzdobu vidíme v pozadí fragmenty fresky, samotný portál se soškulpturami ale polychromií nenese. Ve stejné úrovni se objevuje také kamenné ostění zazděných lomených oken, jež dříve osvětlovala prostor lodí. Dnes se jediné pozdně gotické okno s kamennou kružbou nalézá v patře na jižní straně hudební kruchty. Ostatní okna jsou oblouková z doby barokní přestavby.⁴² Celou stavbu završuje sedlová střecha nesena na dřevných krakorcích.⁴³

Zaklenutí lodí kostela bylo zmíněno již výše. Jedná se o hvězdovou klenbu s profilací žeber hruškovitého tvaru. Konzoly, z nichž tato žebra vybíhají, jsou různě zdobené. Jedna je zakončena soškulpturou mužské hlavy, druhá erbem se třemi překříženými rybami podobně jako na opěráku v exteriéru kostela.⁴⁴ Ostatní jsou tvořeny jednodušeji. Na některých jsou patrné kamenické značky či také lehká výzdoba pomocí astwerku. V západní části je do prostoru lodí vložena mohutná hmota varhanní kruchty, jejíž podklenutí je rovněž hvězdové. Přístupna byla dvojicí točitých schodišť se sedlovými portály umístěnými v rozích při severní a jižní stěně.⁴⁵ Prostor sakristie je zaklenut klenbou křížovou.⁴⁶ Z původního vybavení interiéru kostela se dochovala kamenná křtitelnice a kazatelna, ostatní vybavení je již z dob novějších.

Součástí kostelního areálu je také volně stojící čtyřpatrová hranolová věž nacházející se za západním průčelím kostela.⁴⁷ V jejím patře se objevuje letopočet 1493 – ukazuje na to, že se s přestavbou a úpravami započalo patrně právě u věžní stavby.⁴⁸ Ta dosahuje výšky 45 m a je zasazena do kamenné hradby obíhající celý areál kostela.⁴⁹ Společně tak sloužily k ochraně obyvatel a obraně proti nepřítelům.⁵⁰ Tomu nasvědčuje také původní umístění vstupu do věže, který se nalézal v prvním patře. Do věže se tak bylo možné dostat pouze z půdy kostela přes dřevěný most, byla tedy chráněna do poslední chvíle.⁵¹ Dnes je možné do věže vstoupit již portálem v přízemí, který byl později dobudován. Okna se původně nacházela pouze v nejvyšším patře, v ostatních

⁴² Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 574.

⁴³ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 23.

⁴⁴ Viz Houdek (pozn. 19), s. 291.

⁴⁵ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 574.

⁴⁶ Emil Kordiovský, *Nemovité kulturní památky jižní Moravy – soupis památek a literatury*, Svazek 10, Okres Břeclav, Brno 2001, s. 7.

⁴⁷ Miroslav Plaček, *Opevněné kostely na Hustopečsku*, in: *Malovaný kraj*, ročník XVII., č. 1, Břeclav 1981, s. 5.

⁴⁸ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 116.

⁴⁹ Viz Kordiovský (pozn. 46), s. 7.

⁵⁰ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 22.

⁵¹ Viz Kordiovský (pozn. 46), s. 7.

byly umístěny střílny. Jedná se o okna gotická tvaru lomeného oblouku se středovým prutem a kamennými kružbami.⁵² Fasáda věže je stejně jako u kostela hladká bílá. Plocha je však členěna nárožními armaturami. Dalším stavebním útvarem zasazeným přímo v ohradní zdi je malá kaple Všech svatých a také jednopatrová budova fary.⁵³

Obrannou funkci kostela lze částečně spojit také s hnanickým kostelem, respektive s jeho věží, která zahrnuje patro s obranným ochozem. Sice kostel jako celek nebyl k této funkci vystavěn prvoplánově, jako tomu bylo v Kurdějově, ale možné spojitosti zde existují. I v Hnanicích se jedná o hranolovou věž, ovšem není samostatně stojící, ale navazuje na hmotu kostelního trojlodí. Avšak její fortifikační charakter plní střílnová okénka prolamující každé z pater a také tloušťka zdiva samotné věže. O víře v nedobytnost této zvonice svědčí rovněž umístění kostelní pokladnice a místního archivu právě v jejích prostorách.⁵⁴

2.2 Popis portálu a slohové souvislosti

Pro kostel v Hnanicích je Kurdějov důležitý mimo jiné svým jižním portálem, který je završen velmi složitou kamenickou výzdobou, jež je slohově nápadně podobná právě portálům hnanické kostelní stavby. Tento portál byl vytvořen při výše zmíněné přestavbě v 15. a 16. století a zcela reprezentoval celý kurdějovský kostel.⁵⁵ Sochařské pojednání portálu zaujme hned na první pohled. Oproti Hnanicím se zde nejedná o výzdobu tympanonu, ale kamenická práce tady vyrůstá přímo z ostění vzhůru do výšky a svým rozpětím je zcela dominantním prvkem. Ostění, jež ohraničuje samotný vstup, má tvar lomeného oblouku a je dekorováno profilací a kamennými pruty, které se v horní části různě kříží. Druhá část portálu je tvořena dvojicí prutů vrcholících ve tvaru oslího hřbetu. Jeho obvod je dekorován kamennými kraby umístěnými v pravidelných rozestupech.⁵⁶ Právě z vrcholu oslího hřbetu vyrůstá monumentální křížová kytka, která slouží jako podstavec pro skulpturální vyobrazení ukřižovaného Krista v nadživotní velikosti. Po stranách je křížová kytka flankována dvojicí štíhlých fiál.⁵⁷ I ty jsou zakončeny podstatně drobnější křížovou kytkou. Je patrné, že u fiál pokračovala výzdoba také výše a skulptury, které se zde zjevně nacházely, doprovázely postavu Ježíše Krista.

⁵² Viz Plaček (pozn. 47), s. 5.

⁵³ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 574–576.

⁵⁴ Viz Malíková (pozn. 3), s. 13–14.

⁵⁵ Viz Běhalová (pozn. 17.), s. 22.

⁵⁶ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 177.

⁵⁷ Emil Kordiovský, *Významné architektonické památky okresu Břeclav*, Břeclav 1979, s. 20.

Bohužel tyto části byly odsekány pryč a dodnes se nedochovaly. Avšak při bližším pohledu na negativní otisky původní výzdoby lze vyčíst tvar dvou menších křížů, než je kříž Kristův.⁵⁸ Tak je možné vyvodit, že zde byli vyobrazeni rovněž dva zločinci, s nimiž byl Kristus na Golgotě ukřižován. Z této části zůstaly dochovány pouze scény hříšníků, které se původně nacházely nad hlavami mužských postav. Nad pravou fiálou je hříšník odnášen ve spárech ďábla, nad levou klečí před andělem,⁵⁹ což by odpovídalo přístupům obou lotrů. Jeden se Ježíši vysmíval a dostal se tak k ďáblu, druhý se ho zastal a v Krista uvěřil. A tato víra i přesto, že byl zločincem, jej přivedla k andělu. Celá scéna byla doplněna o freskovou výzdobu v pozadí. Dnes je však zcela k nerozeznání, ve fragmentu jsou patrné pouze části barevných ploch.⁶⁰ Pravděpodobně se zde ale nalézaly dvě postavy světců – Panny Marie a sv. Jana Evangelisty, jak bývá pro typ tohoto výtvarného zobrazení typické.⁶¹ Monumentální postava ukřižovaného Ježíše Krista, která z výšky shlíží na věřícího před svatostánkem, působí velmi zkroušeně. Je zobrazena z frontálního pohledu. Nohy má mírně pokrčené v kolenou, na nártách překřížené. Pás je překrytý expresivně pojatou bederní rouškou. Jinak nahé tělo je štíhlé, ale ne zcela vyhublé. Stále zůstává zachována zjevná maskulinita. V levé části hrudníku se objevuje rána, již Kristus utrpěl po zásahu kopím. Ruce jsou rozpřažené, skrze dlaně přibité ke kříži. Hlava se naklání na levou stranu. Na ní je posazena trnová koruna. Dlouhé, lehce zvlněné vlasy spadají v pramenech na ramena, tvář je pokryta plnovousem. Rysy Kristova obličejce jsou poměrně výrazné. Plné pootevřené rty a rovný nos jsou doplněny zapadlými zavřenými očima. Dohromady v divákovi vyvolávají soucit s Kristovým utrpením, které je z jeho tváře čitelné. Drobné reliéfy anděla a ďábla po bocích paží Ježíše Krista jsou zpracovány mnohem hruběji, bez přílišných detailů. Důležité bylo rozeznat téma těchto atributů, které doplňovaly postavy lotrů. Proto se linie obličejů či řasení draperie objevuje pouze v náznacích.

Portál je považován za dílo domácího kameníka, stejně jako portály v Hnanicích. Je nutné ale uznat, že kamenická výzdoba kurdějovského portálu nedosahuje takové kvality jako u hnanických tympanonů, neboť ty jsou považovány za jedny z nejkvalitnějších děl architektonické sochařské výzdoby pozdní gotiky na Moravě.⁶² Kurdějovské plastiky jsou zpracovány o poznání hruběji, a co se postavy Krista týče, také

⁵⁸ Viz Dohnalová, Bláha (pozn. 26), s. 240.

⁵⁹ Viz Houdek (pozn. 19), s. 291.

⁶⁰ Viz Hosák (pozn. 41), s. 93.

⁶¹ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 22.

⁶² Viz Čehovský (pozn. 8), s. 52.

expresivněji.⁶³ Inspirace, odkud kameník při vyhotovení své práce čerpal, je ale zřejmá. Propisují se zde vídeňské vlivy, a to ať už ve struktuře, tak ve výzdobě. Obojí bylo vyzdvihováno již u portálů v Hnanicích.⁶⁴

2.3 Popis kruchty a slohové souvislosti

Hudební kruchta s varhanami je podobně jako v Hnanicích prolomena trojicí arkád s profilovaným ostěním a křížícími se pruty ve vrcholu lomeného oblouku. Parapet zdobí kamenný pás slepých kružeb s motivem plamének s troj- či čtyřlísty uvnitř. Podkruchtí je klenuto hvězdovou klenbou, která se však od hlavní lodi mírně liší svou profilací žeber.⁶⁵ Oblouky, jež nesou kruchtu, zde však nenavazují na jednotlivé lodě jako v Hnanicích, jelikož prostor kurdějovského kostela je pouze jednolodní. Avšak architektonická koncepce kůru je tomu v hnanickém chrámu velmi podobná. Nicméně zpracování zde působí subtilněji a výzdoba kamenických článků je provedena jednodušeji. Dle Petra Čehovského přišla inspirace pro tyto a některé další kruchty v Podyjí opět patrně z vídeňské kamenické hutě. Typ poprsně kruchty zde užitý byl ve stejné době využit právě také v kostele v Hnanicích či v rakouském Pulkau.⁶⁶ Proto je zřejmé, že se nejednalo o vlastní intenci místního kameníka, ale že tento vliv na podobu kruchty musel putovat. Dana Běhalová mluví při popisu kamenného parapetu o možné práci kameníka eggenburského okruhu.⁶⁷ To nebyla žádná zvláštnost, neboť kameníci z Eggenburgu se často na takovýchto zakázkách v Podyjí podíleli a jsou zmíněni také při pracích na kůru v Hnanicích.⁶⁸

Je důležité si uvědomit významná kamenická centra, která se v tomto období v Podyjí nacházela a jež byla pod vlivem vídeňské kamenické hutě při dómu sv. Štěpána. Na jižní Moravě tímto centrem bylo město Znojmo, jelikož se nalézalo na obchodní stezce vedoucí z Vídně do Brna. Tudíž zde byla volná cesta pro transfer uměleckých inspirací či putování samotných kameníků v obou směrech.⁶⁹ Do tohoto okruhu spadal také rakouský Eggenburg, jenž byl důležitým obchodním městem a jedním z nejvýznamnějších center kamenického řemesla. Jeho rozvoj podporovala také místní těžba tzv. zogelsdorfského

⁶³ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 177.

⁶⁴ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 47.

⁶⁵ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 574.

⁶⁶ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 46.

⁶⁷ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 23.

⁶⁸ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 51.

⁶⁹ Petr Čehovský, *Kamenné skulptury v moravsko-rakouském Podyjí kolem 1480–1550*, Olomouc 2010, Disertační práce, Univerzita palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 35.

vápence, který se svými vlastnostmi na tvorbu soch a architektonických kamenických článků skvěle hodil.⁷⁰ Pravděpodobně stejný vápenec byl použit jako materiál pro kamenické články chrámu v Hnanicích.⁷¹ Eggenburští kameníci prokazovali své schopnosti rovněž za hranicemi města, čímž se dostáváme k dokladům práce i na jižní Moravě, a to například u řady klášterů, kostelů a dalších stavebních počinů. Město totiž leželo na další z obchodních stezek – z Kremže do Znojma, proto se řemeslníkům otevíraly obrovské možnosti.⁷²

⁷⁰ Antonín Bartoněk, *Waldviertel, Weinviertel – jižní Morava: průvodce krajem a jeho kulturou*, Břeclav 1999, s. 204–205.

⁷¹ Viz Malíková (pozn. 3), s. 48.

⁷² Viz Bartoněk (pozn. 70), s. 205.

3. Kostel sv. Štěpána v Eggenburgu

Eggenburg jakožto významné město měl samozřejmě také zájem na zbudování vlastní kostelní stavby, která by reprezentovala a ukazovala modernost tehdejší doby. Velkolepý chrám prezentoval také místní kamenický cech, k jehož práci přispíval nedaleký kamenolom s velmi často používaným a kameníky oblíbeným zogelsdorfským vápencem.⁷³ Původně se na místě dnešního kostela nacházel kostelík románský. Z něj se dochovaly dvě hranolové věže stojící po bocích gotického chóru. Pozdně gotické trojlodí začalo vznikat až v 80. letech 15. století. To nahradilo původní románskou loď.⁷⁴ Díky použitým formám bývá tento stavební počín zmiňován v návaznosti na vídeňský, ale také kremžský chrám.⁷⁵ Podobnost s vídeňskou hutí je důsledkem nejen krátké vzdálenosti mezi oběma městy, která eggenburským kameníkům umožnila vídeňské formy detailněji poznat.⁷⁶ Hlavním důvodem byla úzká spolupráce obou kamenických hutí, která poskytla možnost přebrat a dále aplikovat prvky použité ve Vídni i u prací v Eggenburgu.⁷⁷

3.1 Popis kostela

Přestavbou hlavní části kostela na konci 15. století vzniklo trojlodí, jehož půdorys je téměř čtvercový.⁷⁸ Podobně tomu bylo také v případě Hnanic.⁷⁹ Vstup do interiéru kostela je možný nověji vybudovaným portálem ukrytým v jižní předsíni. Avšak na plášti trojlodí jsou vedle předsíně patrné zbytky původního pozdně gotického portálu, respektive pozůstatky tympanonu a jeho výzdoby. Další, novější portál se pak nachází na západním průčelí. Hmota trojlodí je v exteriéru členěna vysokými stupňovitými opěráky, mezi nimiž dochází k jejímu prolomení vysokými lomenými okny s kamenným ostěním a kružbou. Její vzor se u každého z oken liší. Skleněná výplň na sobě nese barevné vitráže s figurálními výjevy – povětšinou světců.⁸⁰ Podobně je tomu také u presbytáře. Jeho polygonální závěr je taktéž členěn opěrnými pilíři s obdobnými okny umístěnými mezi nimi. Zajímavé je, že hmota trojlodí presbytář značně převyšuje. Jeho nejvyšším bodem je pak sanktusník, jenž vyrůstá z východního štítu. Presbytář je tak zastřešen

⁷³ Nazývaný také jako eggenburský vápenc. – Viz Čehovský (pozn. 8), s. 47–48.

⁷⁴ Viz Brucher (pozn. 23), s. 230.

⁷⁵ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 32.

⁷⁶ Ibidem, s. 48.

⁷⁷ Viz Brandstetter (pozn. 28), s. 11.

⁷⁸ Viz Brucher (pozn. 23), s. 230.

⁷⁹ Viz Kříž (pozn. 2), s. 11.

⁸⁰ Renate-Holzschuh-Hofer, heslo Eggenburg, in: Evelyn Benesch – Bernd Euler-Rolle (edd.), *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich nördlich der Donau*, Wien 1990, s. 150.

samostatně.⁸¹ Fasáda stavby je hladká, světlá. Plášť střechy všech částí kostela tvoří pálené tašky.

Dvojice věží, jak již bylo zmíněno výše, na sobě nese románské prvky. Jsou jimi sdružená okna či obloučkové vlysy. Nejsou však zcela shodné. Jižní věž je mírně vyšší a nese na sobě kulatý ciferník hodin, jenž zasahuje do střešní části.⁸² Pod ním je hmota stěny prolomena novějším, obdélným oknem. Střechu obou věží tvoří vysoký jehlan pokrytý opět pálenými taškami. Vstoupit do prostoru těchto zvoníc je možné pouze z interiéru samotného kostela.⁸³

Interiér hlavního prostoru je rozdělen na tři lodě, jejichž šířka se téměř shoduje.⁸⁴ Všechny jsou zaklenuty pozdně gotickou žebrovou síťovou klenbou, u hlavní lodi je však motiv složitější. Na první pohled je zřejmé, že se jedná o precizní provedení. Objevuje se zde motiv přesekávání žeber. Tíha kleneb je snášena na šesti svazkových pilířích s hluboce profilovanými kamennými oblouky lomeného záklenku mezi nimi. U boční lodi tuto práci odvádějí svazkové pilastry kopírující vzhled protější pilířů.⁸⁵

V západní části hlavní lodě se nachází hudební kruchta, nesena obloukovým záklenkem s hranatými pilíři na půdorysu čtverce. Do vedlejších lodí hmota kruchty nezasahuje. Její řešení se tedy s hnanickým příkladem neshoduje. Podkruchtí je zaklenuto klenbou křížovou bez kamenných žeber. Je patrné, že se jedná o mladší vestavbu hudebního kůru. Ani jeho parapet nenese žádné gotické formy, nýbrž je propojen s tělem novějších varhan. Čelní strana zděné části kůru, otočená do hlavní lodi, je v rozích nad obloukem dekorována nástěnnými malbami s figurálním motivem, jenž je na jedné straně doplněn nápisem a na druhé letopočtem 1688.⁸⁶ Oblouk je pak ohraničen také malbou, a to ve formě jakési ozdobné girlandy.

Chór je tvořen poměrně dlouhým prostorem, jenž je zaklenut dvěma poli žebrové křížové klenby a polygonálním závěrem.⁸⁷ Klenební žebra s pilastry jsou částečně dekorována ornamentální malbou. Podobně je tomu také u kamenného ostění chórových oken. Křížení žeber ve vrcholu polí je vyvedeno placatými kruhovými svorníky

⁸¹ Viz Zotti (pozn. 22), s. 66.

⁸² Ibidem, s. 66.

⁸³ Viz Holzschuh-Hofer (pozn. 80), s. 150–151.

⁸⁴ Ibidem, s. 151.

⁸⁵ Viz Zotti (pozn. 22), s. 67.

⁸⁶ Viz Holzschuh-Hofer (pozn. 80), s. 151.

⁸⁷ Viz Zotti (pozn. 22), s. 67.

o různých, reliéfně provedených motivech. Prvním z nich je motiv růže, dále beránka a nakonec v závěru presbytáře motiv do kruhu spleteného listoví.⁸⁸ Všechna tato reliéfní vyobrazení jsou také polychromovaná.

Dalším pozdně gotickým vybavením kostela je pastorforium, jež vyrůstá na levé straně ostění vítězného oblouku. Dále také precizně provedená kazatelna, která bývá svými formami přiřazována k okruhu vídeňské kazatelny z dómu sv. Štěpána. Dokonce se označuje za obdobu samotného Pilgramova díla.⁸⁹ Kamenné pastoforium pochází z počátku 16. století a již na první pohled upoutá svými výraznými pozdně gotickými prvky. Vrcholí ve velké fiále, která je obklopena řadou menších po obvodu kvádrovitě kaplice. Všechny jsou zdobeny kamennými kraby. Objevují se zde také další prvky, například tzv. astwerku nebo malých zdobných tympanonů s motivem plaménkové kružby. I toto dílo poutá pozornost svou podobností s formami vídeňskými z dómu sv. Štěpána.⁹⁰

Eggenburská kazatelna byla vytvořena ve stejném období jako pastoforium. U obou děl hraje prim vysoká kvalita zpracování. Reprezentují dokonalou práci eggenburských kameníků, která je srovnatelná s vídeňskými vzory. V případě kazatelny je však inspirace Vídní ještě silnější. Je možné říci, že zde byla dokonce vynaložena snaha o co nejpřesnější napodobení, které i přes svou lehce nižší kvalitu uspělo.⁹¹

3.2 Popis zbytků původního portálu a slohové souvislosti

Kostel sv. Štěpána v Eggenburgu je tedy ve svých formách ovlivněn vídeňskou hutí, obdobně jako svatostánek v Hnanicích. Prvkem, který je možné u obou těchto kostelních staveb srovnávat, je boční portál. I když v případě Eggenburgu byly použité o něco jednodušší formy. U moravského kostela se, jak již bylo uvedeno výše, dochovaly tyto portály dva, a to ve velmi dobré kvalitě. Naproti tomu v rakouském případě byl portál v tomto provedení jeden a zbyla po něm pouze část původní dekorace. Jde spíše jen o náznak tympanonu se zbytky jeho kamenické výzdoby. Těmi jsou kamenné kraby v pravidelných intervalech rozesety po obvodu oblouku tvaru oslího hřbetu, jenž vymezoval prostor tympanonu. Vrcholil dnes již z větší části odseknutou křížovou kytkou. Po bocích je doprovázen dvojicí vysokých fiál, které byly zakončeny taktéž

⁸⁸ Viz Holzschuh-Hofer (pozn. 80), s. 151.

⁸⁹ Viz Brucher (pozn. 23), s. 231.

⁹⁰ Viz Čehovský (pozn. 69), s. 124–126.

⁹¹ Ibidem, s. 127–128.

kytkou křížovou. Bohužel i jejich podoba je dnes téměř zničena, na jedné straně se dochoval pouze negativní otisk jedné z nich s malými kamennými kraby. Druhá je dochována trochu lépe, avšak ne v úplnosti. To je vše, co z portálu dodnes zůstalo. Dveřní otvor byl dodatečně zazděn a jeho ostění odsekáno. Společně s prostorem tympanonu došlo k omítnutí hladkou omítkou a se zbytky výzdoby k zalíčení barvou totožnou s okolní fasádou. Zbytky portálu bývají přirovnávány také k jižnímu portálu piaristického kostela Panny Marie v Kremži, jehož konstrukce vykazuje silné podobnosti. Je dokonce označován za příklad možného původního vzhledu eggenburského portálu.⁹²

Další pozdně gotický portál se nacházel na severním průčelí, avšak osud měly oba podobný. Jako tento výše zmíněný byl také zazděn. Dochovalo se jeho kamenné ostění tvaru sedlového záklenku. Rovněž je dnes omítnutý a splývá s barvou fasády.⁹³

⁹² Viz Brandstetter (pozn. 28), s. 76–77.

⁹³ Viz Zotti (pozn. 22), s. 67.

4. Kostel sv. Markéty ve Chvalovicích

Jihomoravské Chvalovice se nacházejí na samotné rakouské hranici.⁹⁴ Jde o vesničku, která je součástí okresu města Znojma, a připadá tak i do stejného regionu jako Hnanice. Tedy do oblasti, kam ve středověku sahal velký vliv vídeňské stavební hutě, také díky proslulé obchodní stezce. Již ve 13. století jsou Chvalovice prvně zmíněny v majetku kláštera v Louce a od poloviny 15. století je dále pod správou kláštera zmiňována pouze jejich část.⁹⁵ Podobně tomu bylo v Hnanicích. Ty také nejednou patřily do majetku louckého kláštera.⁹⁶

Chvalovický kostel sv. Markéty se nachází ve středu rozsáhlé návsi. S jeho stavbou se započalo pravděpodobně kolem roku 1500.⁹⁷ Je tedy o něco mladší než kostel v Hnanicích, který se stavěl pravděpodobně od roku 1480, možná i dříve.⁹⁸ Některé zdroje však uvádějí, že původní kostel byl vystavěn již ve 13. století pod již zmíněným patronátem kláštera v Louce.⁹⁹ Pravděpodobně se zde tedy nacházel starší kostelík. Avšak k počátku 16. století je datováno obvodové zdivo a chór kostela.¹⁰⁰ Z této doby se dochoval právě pouze polygonální závěr s lomenými okny a také, v rámci slohových souvislostí zde nejpodstatnější, jižní portál s reliéfně dekorovaným kamenným ostěním. Ostatní části kostelní stavby vznikly následnými přestavbami a úpravami v průběhu staletí.¹⁰¹

4.1 Popis kostela

Kostel sv. Markéty je jednolodní stavba s polygonálním chórem a hranolovou zvonicí. Ta přiléhá k severní straně kněžiště a k severovýchodnímu rohu hlavní lodi. Kněžiště nese dvě pole křížové žebrové klenby.¹⁰² Hmota lodi je výsledkem přestaveb, jak bylo již zmíněno výše. Zastropena je jednoduchou valenou klenbou. Její západní část tvoří novodobá hudební kruchta, na níž jsou umístěny varhany pocházející

⁹⁴ Viz Peřinka (pozn. 20), s. 242.

⁹⁵ Viz Nehyba (pozn. 13), s. 10.

⁹⁶ Petr Kroupa, *Premonstráti v Louce – dějiny kláštera*, in: Petr Kroupa, Jiří Kroupa, Lubomír Slavíček, Josef Unger, *Premonstrátský klášter v Louce. Dějiny – umělecká výzdoba – ikonologie*, Znojmo 1997, s. 20.

⁹⁷ Viz Peřinka (pozn. 20), s. 242.

⁹⁸ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 486.

⁹⁹ Jiří Kacetl, *Nedávné nálezy pamětních dokumentů z věží farních kostelů ve Chvalovicích, Načeraticích, a Slupí v děkanství znojenském*, in: Sborník Státního a okresního archivu Znojmo – Historický a vlastivědný sborník Znojemska a Moravskokrumlovska, Znojmo 2010, s. 137.

¹⁰⁰ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 590.

¹⁰¹ Milan Trojan, *Chvalovice*, Olomouc 2010, s. 40.

¹⁰² Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 591.

z 19. století.¹⁰³ Loď kostela prosvětlují pravoúhlá okna s obloukovými záklenky. Venkovní fasáda je hladká okrová, doplněna bílými šambránami. Na západním průčelí se nachází hlavní vchod do kostela. Otvor portálu je obdélníkový. Přímo nad ním pak spočívá znak opata louckého kláštera Řehoře Lamberka, jemuž pravděpodobně vděčíme za dnešní podobu chvalovického kostela.¹⁰⁴ Součástí erbu je také rok 1766, který patrně souvisí s dokončením přestavby objektu.¹⁰⁵ Západní průčelí je dále prolomeno dvěma okny, jež se nacházejí nad sebou v ose hlavního vchodu. Jde o pravoúhlé okno se segmentovým záklenkem a menší kulaté okno ve středu volutového štítu.¹⁰⁶

Hranolová kostelní věž navazuje svým omítnutím na zbytek stavby. V horním patře se nacházejí okna ze všech stran. Na severu se jedná o okno sdružené – románského typu, zbývající okna jsou pravoúhlá s obloukovým záklenkem a šambránami tvaru lomeného oblouku. Z východu a západu je toto patro doplněno hodinami umístěnými v horním rohu blíže k jihu. Zbývající dvě strany mají nad oknem symbol kříže. Patro zakončuje cimbuří.¹⁰⁷ Vrcholem je pak bíle omítnutá zděná střecha tvaru jehlanu.¹⁰⁸ Zbylá patra nesou úzká střílnová okénka. Vstup do zvonice je možný z východní strany a je přístupný pomocí venkovního schodiště.

4.2 Popis portálu a slohové souvislosti

Výše zmiňovaný pozdně gotický portál na jižním průčelí byl původně hlavním vstupem. Později byl zastřešen raně barokní předsíní, jejíž výstavba zasáhla do části reliéfní dekorace, a ta se tak bohužel nedochovala ve své celistvosti.¹⁰⁹

Portál sedlového tvaru s profilovaným kamenným ostěním je zakončen reliéfně pojatým hrotitým tympanonem. Ostění tvoří kamenné pruty, které částečně kopírují tvar dveřního otvoru a v horní části se kříží s pruty vodorovnými. Vespod se rozšiřují, a vytvářejí tak zdání patky. Tympanon má v podstatě tvar hrotu lomeného oblouku. Jeho pruty jsou na vnějších stranách dekorovány kamennými kraby. U některých jsou zachovány pouze fragmenty. Vrcholem tympanonu byla zřejmě křížová kytka. Dodnes se však dochoval pouze její nástavec, ze kterého patrně vybíhala dál vzhůru. Její hmota

¹⁰³ Viz Trojan (pozn. 101), s. 41.

¹⁰⁴ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 591.

¹⁰⁵ Viz Trojan (pozn. 101), s. 40.

¹⁰⁶ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 590–591.

¹⁰⁷ Jiří Dobeš, Radovan Stoklasa, *Kostely na Moravě, II. díl*, Rožnov pod Radhoštěm 2009, s. 47.

¹⁰⁸ Viz Procházková (pozn. 4), s. 50.

¹⁰⁹ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 591.

musela zjevně ustoupit výstavbě novější předsíně, za kterou je portál ukrytý dodnes. Stejný problém je patrný také u dvojice prázdných nik, jež po bocích flankují zmíněný tympanon. Niky se sice zachovaly, ale fiály, které z nich vybíhaly, jsou dnes patrné pouze v náznacích.¹¹⁰ Tympanon v sobě nese poměrně drobný, ale jednoduše rozpoznatelný figurální výjev zhotovený v nízkém reliéfu. Je ním scéna Ukřižování Krista.¹¹¹ Trojice postav je umístěna do středu tympanonu na hladkém pozadí. Ústřední figurou se stal Ježíš Kristus přibitý na kříž. Ten nemá tvar klasického latinského kříže. Jeho horizontální kladí, na němž spočívají ruce Krista, je prohnuté, a dodává tak dojem, že se jedná o větve stromu.¹¹² Nalevo vedle něj je vyobrazena stojící ženská postava Panny Marie s rukama sepnutýma v modlitbě. Napravo od Krista se pak nachází mužská postava sv. Jana Křtitele, taktéž stojící. Struktura opracování kamene je hrubá, až rustikální a použitá kompozice není nijak složitá, postavy jsou umístěny frontálně v řadě vedle sebe.¹¹³ Působí spíše strnulým dojmem. Obličejové tváře všech postav jsou velmi podobné, u Krista pouze doplněn o plnovous.¹¹⁴

Kristovo tělo přibité za ruce a nohy na kříži není vyhublé, působí spíše maskulinně. Boky má překryty poměrně expresivně pojatou bederní rouškou. Na hlavě, jež se sklání k pravé straně, je posazena trnová koruna. Dlouhé vlasy spadají v pramenech na ramena. Výrazným prvkem na této postavě je zranění na pravém boku, které budí dojem hluboké rány. Nad hlavou Ježíše Krista je ve vertikálním kladí zastrčena nápisová páska s dnes již nečitelným nápisem – dle tradičních vyobrazení se patrně mohlo jednat o iniciály INRI (Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum).¹¹⁵

Panna Marie je zcela zahalená v plášti, který má oblečený přes spodní šat. Draperie je členěna množstvím záhybů. Na hlavě spočívá rouška, jejíž jeden konec se vine okolo Mariina krku. Zakrývá veškeré její vlasy, odhalena zůstává pouze tvář, která očima nepatrně vzhlíží vzhůru k tělu Krista.

Pohled sv. Jana Křtitele směřuje taktéž ke Kristu. Přes ramena má přehozený plášť, který ale odhaluje jeho spodní šat. Po krkem jej má sepnutý sponou a v pase přepásaný páskem. Záhyby draperie nejsou tak výrazné jako u Mariina oděvu. Janovy

¹¹⁰ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 167.

¹¹¹ Viz Procházková (pozn. 4), s. 61.

¹¹² Viz Čehovský (pozn. 8), s. 167.

¹¹³ Viz Procházková (pozn. 4), s. 61.

¹¹⁴ Viz Čehovský (pozn. 69), s. 97.

¹¹⁵ Jan Royt, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 298.

spojené ruce spočívají před tělem. Tvář má hladkou, orámovanou prameny kučeravých vlasů, jež dosahují až k ramenům.¹¹⁶

Portál patří mezi díla jihomoravských kameníků.¹¹⁷ To je patrné ze sochařského opracování kamenných článků, neboť jejich kvalita nedosahuje takové úrovně, která by byla srovnatelná s prací eggenburských kameníků.¹¹⁸ Proporčnost postav není zcela ideální, jeví se jaksi „sraženě“. Celkové provedení vyvolává spíše dojem prostoty.¹¹⁹

Je možné zde spatřovat paralely s pozdně gotickým portálem kostela v Hnanicích, ačkoli se jedná o velmi zjednodušené provedení. Stejně jako v případě Kurdějova je i u chvalovické sochařské výzdoby patrný vliv přicházející z Hnanic.¹²⁰ Snaha o vytvoření velkolepě vypadajícího portálu jako u hnanického chrámu je zřejmá. Po technické stránce se provedení ostění pohybuje v rozmezí poměrně obstojné kvality. Ovšem u tympanonu lze mluvit o ne zcela vysoké řemeslné zručnosti kameníka, jenž samotný výjev zhotovoval. Rozhodně jim nebyl zkušený mistr.

¹¹⁶ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 167–168.

¹¹⁷ Viz Čehovský (pozn. 69), s. 52.

¹¹⁸ Viz Procházková (pozn. 4), s. 61.

¹¹⁹ Viz Čehovský (pozn. 69), s. 212.

¹²⁰ Viz Procházková (pozn. 4), s. 61.

5. Kostel sv. Markéty v Loděnicích

Ves Loděnice u Moravského Krumlova dnes náleží do okresu Brno-venkov.¹²¹ I tak od doby svého založení byla majetkem kláštera v Louce, stejně jako výše zmíněné Chvalovice a Hnanice v okrese znojemském.¹²² Právě premonstráti z Louky jsou opět těmi, kdo se zasadil o výstavbu loděnického svatostánku.¹²³ Kostel sv. Markéty, jenž dominuje severnímu okraji vesnice, spadá společně s Kurdějovem do kategorie dochovaných opevněných kostelů na jižní Moravě.¹²⁴ V případě Loděnic se však jedná o bývalý opevněný kostel, jelikož se fortifikační část areálu dodnes nedochovala.¹²⁵

Názory na dataci kostelní stavby se poměrně výrazně liší. Starší prameny zasazují výstavbu již do 1. poloviny 13. století.¹²⁶ To se ale jednalo o předchozí kostelík, který se nacházel na stejném místě.¹²⁷ Avšak po hlubším průzkumu nebyly po této budově nalezeny žádné stopy. Bohumil Samek rozebírá stavební etapy současného kostela, což mu umožnil právě zmíněný průzkum. Byl vystavěn jako novostavba. První fázi stavby klade do 1. poloviny 15. století, kdy byl stavěn chór. Dále na něj v polovině 15. století navazovalo trojlodí a následně až na počátku 16. století došlo také k uzavření prostoru ze západu a výstavbě hudebního kůru.¹²⁸

5.1 Popis kostela

Hlavní díl kostela tvoří trojlodí, jehož hlavní loď je zastropena žebrovou hvězdicovou klenbou.¹²⁹ Zaklenutí bočních lodí má podobu křížových kleneb. Prostor lodí je od sebe oddělen pomocí arkád tvaru lomeného oblouku. Ty jsou neseny mohutnými hranatými pilíři. Nad nimi se nacházejí ještě další, menší arkády, které otevírají prostor horního ochozu do hlavní lodi.¹³⁰ Hmoty těchto lodí navazovala u chóru na hmotu věží. Dříve totiž součást kostela tvořily dvě hranolové věže, které přiléhaly

¹²¹ [https://cs.wikipedia.org/wiki/Lod%C4%9Bnice_\(okres_Brno-venkov\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Lod%C4%9Bnice_(okres_Brno-venkov)), vyhledáno 30. 11. 2022.

¹²² Viz Benešová (pozn. 11), s. 256.

¹²³ Viz Kuthan (pozn. 1), s. 535.

¹²⁴ Viz Chamonikola (pozn. 7), s. 118.

¹²⁵ Zdeněk Fišera, *Opevněné kostely v Čechách na Moravě a ve Slezsku. 2. část*, Praha 2015, s. 17.

¹²⁶ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 45.

¹²⁷ Viz Benešová (pozn. 11), s. 256.

¹²⁸ Viz Samek (pozn. 10, [J/N]), s. 398.

¹²⁹ Marcela Nováková, *Chrámky a kostely Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2011, s. 190.

¹³⁰ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 48.

k presbytáři ze severní a jižní strany. Dodnes se však ve své celistvosti dochovala pouze věž jižní.¹³¹ Ta severní byla zničena v průběhu 18. století, zachovalo se pouze její torzo.¹³²

Dochovaná jižní věž čtvercového půdorysu byla dvojčetem věže severní. Před přestavbou do barokní podoby byly součástí horních pater věží ochozy sloužící k obraně proti nepřítelům.¹³³ Dnešní věž je tvořena třemi patry, přičemž na nejvyšším z nich se jako na jediném nacházejí hranatá okna s obloukovým záklenkem a hodiny v ose oken. Ostatní patra jsou prolomena pouze obdélnými úzkými okýnkami a hmota jednotlivých podlaží je na fasádě členěna římsami.¹³⁴ Prostor druhého patra sloužil jako opatská kaple – jednalo se totiž také o sídlo opata z Louky. Nejnižší patro bylo proměněno v oratoř. To dokládají také dodnes dochované klenby.¹³⁵ V případě opatské kaple se jedná o zaklenutí oktogonální žebrovou kupolí, která svou krásou přesně prezentuje důležitost tohoto prostoru. Takto velkolepé pojetí se v žádné jiné části kostela dnes nenachází.¹³⁶ U východního rohu, kterým věž doléhá ke zdi presbytáře, je vložena schodišťová šachta, dnes umožňující vstup do věže zvenčí. (Portál byl zbudován dodatečně.) Její plášť je stejně jako u presbytáře zhotoven z cihel.¹³⁷ Zajímavým prvkem, podobným tomu v Kurdějově, bylo vybudování lávky ze sousední budovy opatství do prostor jižní věže.¹³⁸ Tato lávka vedla přímo do oratoře v prvním patře věže. Dodnes je v její východní zdi patrný záklenek původního portálu, kterým se vstupovalo dovnitř, avšak byl dodatečně zazděný a omítnutý.¹³⁹ Pro opata tak vznikla možnost jak návštěvy soukromé kaple či veškerých prostor kostela, tak i využití určité nouzové cesty v případě hrozícího nebezpečí.¹⁴⁰

Obvodové zdivo bočních lodí je prolomeno obdélnými okny. Z každé strany v místě podkruchtí se pak nalézá úzké lomené okno s kamenným ostěním, jehož kružba má ve vrcholu tvar jeptišky. Kostel je vlastně bazilikálním prostorem, jelikož hlavní loď je samostatně osvětlována hranatými okny s mírným obloukovým záklenkem v horní části jejího zdiva, které převyšuje okolní loď. Vnější fasáda má okrovou barvu, její

¹³¹ Viz Fišera (pozn. 125), s. 17.

¹³² Jiří Novák (ed.), *Historie a současnost obce Loděnice*, Brno 2015, s. 30.

¹³³ Viz Benešová (pozn. 11), s. 256.

¹³⁴ Viz Fišera (pozn. 125), s. 17.

¹³⁵ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 48.

¹³⁶ Viz Eckl (pozn. 12), s. 9.

¹³⁷ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 339.

¹³⁸ Viz Chamonikola (pozn. 7), s. 119.

¹³⁹ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 400.

¹⁴⁰ Viz Chamonikola (pozn. 7), s. 119.

plocha je členěna hranolovými opěrnými pilíři, které jsou taktéž omítnuty. Na hlavní loď navazuje pozdně gotický presbytář, který je od ní oddělen triumfálním lomeným obloukem. Tato část stavby je poměrně dlouhá, sklenutá dvěma poli křížové klenby a zakončena polygonálním závěrem.¹⁴¹ Protnutí klenebních žeber má podobu kruhových svorníků, na nichž se nacházejí rozlišná reliéfní vyobrazení – hlava Krista, sv. Markéty a čtyřlíst.¹⁴² V rozestupech mezi venkovními opěráky se nacházejí okna tvaru lomeného oblouku s kamennými kružbami a vitrážemi, která zmíněný prostor osvětlují.¹⁴³ Kněžiště se ve svém vnějším vzhledu vymaňuje zbytku kostelní fasády. Jeho obvodové zdivo je sice vystavěno z kamene, ale venkovní pohledovou stranu tvoří červené režné cihly. Dalším zde použitým materiálem je pak kámen, ze kterého jsou vyhotoveny jedenkrát odstupněné pilíře závěru a ostění výše zmíněných lomených oken.¹⁴⁴ Tato část tedy jako jediná není omítnuta.

Na počátku 18. století došlo k barokizaci kostela a bylo vytvořeno západní průčelí s volutovým štítem tak, jak je k vidění dnes. Součástí je hlavní vstup, jehož otvor tvoří přímý oblouk. Ten je rámován profilovaným kamenným ostěním. Přímo nad ostěním jsou do západního průčelí vloženy dvě desky. První nese nápis zmiňující se o opravě kostela v polovině 16. století. Druhá je reliéfním zpodobněním erbu opata Štěpána Freytaga z Čepirohu. V ose zmíněného portálu a desek se nachází také obdélné barokní okno, shodné s těmi v trojlodí. To tedy osvětluje prostor kůru. Jižní průčelí nese boční vchod, ten je však skryt za barokní předsíní, která k němu přiléhá.¹⁴⁵ Předsíň nese křížovou klenbu a vstup do ní je možný skrze plochý sedlový portál s ozdobnými rozetami v ostění.¹⁴⁶ Skrytý portál jižní lodě je pak stejného typu jako ten hlavní – tedy sedlový s kamenným ostěním.

¹⁴¹ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 118.

¹⁴² Viz Eckl (pozn. 12), s. 8.

¹⁴³ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 118.

¹⁴⁴ Viz Chamonikola (pozn. 7), s. 119.

¹⁴⁵ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 47–48.

¹⁴⁶ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 400.

5.2 Popis kruchty a slohové souvislosti

V západní části interiéru kostela se nachází hudební kruchta, jejíž hmota je vměstnána do prostoru hlavní lodě. Obsahuje letopočet 1504.¹⁴⁷ Nesena je trojicí lomených oblouků na velmi štíhlých pilířích. Podklenutí tvoří opět hvězdicová klenba s klínovými žebry.¹⁴⁸ Poprseň kruchty nese motiv slepé kamenné kružby. Není zcela jednoduché určit základní vzorec, ze kterého celý motiv vychází.¹⁴⁹ Detailnímu popisu poprsně se věnuje Petr Čehovský. Ten celý motiv rozděluje na tři části. První část, při čtení z pohledu diváka zprava doleva, lze rozdělit do jakýchsi tří obdélných úseků oddělených vertikálními pruty, jež jsou si více méně podobné. Motiv začíná obrazcem čtyřlísté rozety. Z ní z každé strany vybíhá kmenný prut, který směřuje do pravého horního a dolního rohu. Protějškem rozety je rakouský erb vložený do kruhu kružby. Z levého horního a dolního rohu pak vybíhá na obě strany – tedy i do dalšího pole – dvojice plamének ve tvaru kapky. Takhle se motiv s lehkými proměnami objevuje v dalších dvou polích.¹⁵⁰ V této části jsou nepravidelně rozmístěny štíty. Jedním z nich je právě zmíněný rakouský štít rozdělený břevnem. Na zbylých jsou reliéfně vyvedené rozlišné znaky. Objevuje se zde zobrazení českého lva a dvouhlavého orla.¹⁵¹

Část druhá je tvořena trojicí kruhů umístěných v řadě vedle sebe. Uprostřed každého je vložen další, menší kruh. První zprava na sobě nese štít s vyobrazením štiky. Druhý má na štítu zobrazeného jednoocasého lva ve skoku a poslední tvoří čtyřlístá rozetka. Vše je doplněno konvexně a konkávně prohnutými pruty, které seshora i zesponu tvoří jakýsi sled obloučků. Prostupují velkými kruhy až k hraně kruhů menších. Díky tomuto průniku zde vniká vzor tvaru listů. Poslední kruh je od další části opět rozdělen vertikálním prutem.¹⁵²

Třetí a poslední část kamenného parapetu obsahuje opět kruh a jeden půlkruh, jímž je motiv zakončen. Podobně jako u předchozí části jsou tyto prvky z horní a dolní části protknuty konvexně a konkávně prohnutými pruty. Vzniká tak dojem jakéhosi čtyřlístého květu.¹⁵³

¹⁴⁷ Viz Kuthan (pozn. 1), s. 526.

¹⁴⁸ Viz Samek (pozn. 10, [J/N]), s. 401.

¹⁴⁹ Viz Novák (pozn. 132), s. 30.

¹⁵⁰ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 184.

¹⁵¹ Viz Samek (pozn. 10, [J/N]), s. 402.

¹⁵² Šárka Nováková, *Gotická architektura a výzdoba kostela sv. Markéty v Loděnicích*, Olomouc 2018, Bakalářská diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 25–26.

¹⁵³ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 184.

I přes to, že je celá dispozice kruchtly zmenšena a vměstnána do prostoru jedné úzké lodě, stále nese inspirativní prvky jak kručťou v Hnaničích, tak i v Kurdějově.¹⁵⁴ Lze určit, že v tomto případě je dílem zdejších jihomoravských kameníků. Není zde dokonce ani patrný přímý vliv vídeňské kamenické hutě. Důvodem pro toto tvrzení je lidovější, hrubší zpracování, použití méně složitěho vzoru, ve kterém se obrazce vzájemně nepřekrývají – jak tomu bývá v případech příměho vlivu z Vídně – a hlavně je zjevná nižší kvalita provedení celé výzdoby kamenněho parapetu. Proto je možné vliv přikládat zmíněným kostelům. Samotný loděnický kamenný parapet je datován až po roce 1526 a nese na sobě už i prvky renesanční.¹⁵⁵

5.3 Slohové souvislosti klenby hlavní lodě

Z gotické fáze výstavby kostela se toho na první pohled moc nezachovalo. Tuto malou část tvoří presbytář a právě zmíněná varhanní kručhta. Ale i u klenutí loděnické hlavní lodě je předkládána zřejmá podobnost s klenbou katedrály sv. Štěpána ve Vídni. Je jí motiv nepravidelněho osmiúhelníku, který díky namnožení, spojování a vzájemnému pronikání utváří samotný vzorec klenby, jenž je známý právě z vídeňského chrámu.¹⁵⁶ Zde je však vyvedena v mnohem jednodušší formě, která je u venkovského kostela pochopitelná. Zároveň je však dostatečně reprezentativní. Hlavní klenba loděnickěho svatostánku vznikla později než klenby bočních lodí. Uvádí se, že k její realizaci došlo zároveň s výstavbou hudebního kůru, tedy v roce 1504.¹⁵⁷ Této době by odpovídala moravská fáze pozdní gotiky, pro jejíž architektonickou sakrální výstavbu bývá často označován jako zdroj vlivu a inspirace právě vídeňský dóm sv. Štěpána a jeho kamenická hut'.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 48–49.

¹⁵⁵ Viz Čehovský (pozn. 69), s. 55.

¹⁵⁶ Viz Kuthan (pozn. 1), s. 526.

¹⁵⁷ Viz Samek (pozn. 10, [J/N]), s. 399.

¹⁵⁸ Viz Kuthan (pozn. 1), s. 526.

6. Piaristický kostel Panny Marie v Kremži

Město Kremže, německy *Krems an der Donau*, se nachází v rakouské části Podunají a ve středověku bylo významným obchodním centrem se solí a řadou dalšího zboží, které mezi rakouskými a českými zeměmi proudilo skrze stezku zvanou *Kamptalstrasse*.¹⁵⁹ Nyní patří mezi jedno z největších měst Dolního Rakouska.

Na místě dnešního chrámu se již v 11. století nacházela kostelní stavba zasvěcená sv. Štěpánovi.¹⁶⁰ Tento kostel byl patrně v období husitských válek zničen.¹⁶¹ Pozůstatky stavby zůstaly pouze v základech současné hranolové věže při západním průčelí. Roku 1463 tak došlo k zahájení výstavby nové svatyně, nynějšího piaristického kostela. Vysvěcen byl kostel roku 1508, avšak v té době ještě nebyla žádná z lodí zastropena klenbou. Klenba hlavní lodi byla dokončena roku 1511 a v letech 1514–1515 se svého završení dočkaly také lodě vedlejší.¹⁶²

6.1 Popis kostela

Stavba byla započata od východu – tedy presbytářem s polygonálním závěrem, na nějž navazují dvě pole hvězdicové klenby s kamennými žebry. Dá se tedy říct, že hmota presbytáře je poměrně dlouhá. Jeho prostor je z východní a jižní strany osvětlen vysokými lomenými okny s kamenným ostěním a kružbou o motivu čtyřlístků ve vrcholu. Vyplněna jsou pak bílým sklem bez barevných vitráží. Chór je směrem k západu ukončen triumfálním obloukem lomeného tvaru, jehož kamenné ostění je výrazně profilované.

Dále na chór navazuje mohutné, v půdorysu opět téměř čtvercové trojlodí, které je zaklenuto žebrovou sít'ovou klenbou. Té u hlavní lodi dominuje obrazec kosočtverce, jenž se násobí, a vytváří tak motiv hvězdy – ten se v oblasti Dolního Rakouska vyskytuje velmi ojediněle. V bočních lodích se žebra sítě protínají způsobem, že v konečném výsledku působí, jako by byl obrazec klenby seskládán z menších trojúhelníků.¹⁶³ Důležitým a zajímavým prvkem u klenebních žebor je jejich přetínání, které v některých místech vyvolává pocit useknutí. Podobně jako v případě hlavní lodě kostela v Eggenburgu.

¹⁵⁹ Viz Kříž (pozn. 2), s. 22.

¹⁶⁰ Viz Brucher (pozn. 23), s. 229.

¹⁶¹ Viz Kříž (pozn. 2), s. 22.

¹⁶² Viz Brucher (pozn. 23), s. 229–230.

¹⁶³ Ibidem, s. 229–230.

Tíha klenby hlavní lodě je snášena dolů svazkovými kamennými pilíři po obou stranách lodě s profilovanými lomenými oblouky. Dva páry v prostoru stojících pilířů na sobě nesou jemně prolamované kamenné baldachýny s polychromovanými postavami světic a světců. Stejně tak je tomu i u svazkových přípor vedlejších lodí. Mezi příporami je hmota obvodových zdí prolamována vysokými okny s lomeným záklenkem obdobně jako u chóru.¹⁶⁴ Avšak kamenné kružby se v provedení obrazce u každého z oken liší.

Fasáda kostela je hladká světlá, s vysokými opěrnými pilíři mezi okny a na nárožích. Součástí východního a jižního průčelí jsou jakési kapličky vyplňující prostor mezi opěráky. V každé z nich se nachází postava Krista v různých situacích. Jednou z nich je například socha bičovaného Krista připoutaného ke sloupu, která je doprovázena nástěnnou malbou v pozadí. Avšak jedná se o novější provedení, které s pozdně gotickou výstavbou nespojuje.

Kněžiště i prostor trojlodí jsou zastřešeny shodně, a to sedlovou střechou z pálených tašek. Avšak trojlodí výšku kněžiště mírně převyšuje, a tak je každá z těchto částí zastřešena samostatně.¹⁶⁵ V místě, kde tyto části stavby k sobě přimykají, se na jižním průčelí nachází předsíň, která je dalším kvalitním dílem, jež tvoří součást kremžského kostela. Předsíň působí jako pozdně gotické dílo, ačkoli tomu tak zcela není. Gotické prvky jsou zde spojovány v naprosté harmonii s již renesančními formami. Dle preciznosti provedení jednotlivých článků je zřejmé, že využití tzv. smíšeného stylu zde bylo použito záměrně a zcela plánovaně.¹⁶⁶

Západnímu průčelí pak dominuje hranolová věž, která svou hmotou přiléhá k obvodní zdi trojlodí. Její románskou historii připomínají úzká a také sdružená, dodatečně zazděná okna. Součástí jsou i okna novější, barokní s kamenným ostěním a obloukovým záklenkem, ta se nacházejí v patrech vyšších.¹⁶⁷ Velmi zajímavým řešením disponuje střecha zvonice. Završena je lucernou s cibulovou helmicí z 19. století a na každém rohu ji doplňují šestiboké věžičky, které jsou prosvětleny malými pravoúhlými okýnky. Zastřešeny jsou střechou tvaru jehlanu z měděného plechu, stejně jako v případě

¹⁶⁴ Viz Zotti (pozn. 22), s. 195–196.

¹⁶⁵ Renate-Holzschuh-Hofer, heslo Krems und Stein, in: Evelyn Benesch – Bernd Euler-Rolle (edd.), *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich nördlich der Donau*, Wien 1990, s. 566.

¹⁶⁶ Petr Čehovský, *Architektonická skulptura v severním Dolním Rakousku a na jižní Moravě v 1. polovině 16. století – umění, které mohlo být provedeno ve třech různých stylech*, in: Společnost přátel starožitností, *Časopis Společnosti přátel starožitností: recenzovaný časopis pro historickou vlastivědu a národní kulturní dědictví*, Praha 2008, roč. 116, č. 4/2008, s. 194–195.

¹⁶⁷ Viz Holzschuh-Hofer (pozn. 165), s. 566.

lucerny s helmicí.¹⁶⁸ Fasáda věže je až na poslední patro doplněna lineární malbou, jež má připomínat zdivo. Na západním průčelí trojlodí z jižní strany věže je pak přilepena hmota schodišťové šachty, která zpřístupňuje prostor věže, a to pouze z interiéru kostela. Tento prostor je osvětlen malým obdélným okénkem s kamenným ostěním.¹⁶⁹

6.2 Popis kruchty a slohové souvislosti

Západní část kostela je tvořena hmotou hudební kruchty, která se vypíná nad všechny tři lodě. Právě do nich je otevřena arkádami s trojicí bohatě profilovaných oblouků. Oblouk navazující na prostor hlavní lodě má tvar segmentový, stlačený. Na něm jsou po obvodu v pravidelných intervalech rozeseti kamenní krabi. U bočních lodí se nachází oblouky lomené, taktéž dekorované kraby. Vnější prut ostění vybíhá z každé strany vzhůru ke kamennému parapetu, kde původně vrcholil v mohutnou křížovou kytku. Ta se však ani u jednoho z oblouků nezachovala a její dřívější přítomnost lze vyčíst z negativních otisků, které na obloucích po odseknutí zůstaly. Parapet je zdoben kamennou kružbou. Lze jej rozdělit do 4 úseků, přičemž každý z nich nese v kružbě odlišný motiv. Avšak vždy je tvořen symetricky, a působí tak velmi čistě, až dojmem jakési krajky. V podklenutí kruchty žebrovou síťovou klenbou opět dominuje prvek kosočtverce, který se násobí. Objevuje se také přesekávání žebor.¹⁷⁰

Při pohledu na rozložení kremžské kruchty je ihned patrná velká podobnost s kruchtou hnanickou. Avšak nemuselo se jednat a patrně se ani nejednalo o přímý vliv z Kremže, nýbrž z vídeňského okruhu.¹⁷¹ Historikové totiž zmiňují právě vídeňskou huť jako tu, která pracovala na výstavbě kremžského chrámu, což potvrzují také shodné kamenické značky nalezené v interiéru.¹⁷² Kruchta odpovídá typologii, která na Moravu přicházela jakožto vliv z Vídně.¹⁷³ Parapet kruchty se však od Hnanic liší. Zde se již opravdu jedná o výzdobu kamennou kružbou, nikoli kružbou slepou. Také motiv je zcela odlišný od všech parapetních pásů dosud zmiňovaných kostelů. Shodné jsou zde negativní otisky křížových kytek, jež vybíhaly z lomených oblouků. Ani v případě hnanického parapetu se tyto části bohužel nezachovaly.

¹⁶⁸ Viz Zotti (pozn. 22), s. 195.

¹⁶⁹ Viz Riewel (pozn. 18), s. 135.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 131.

¹⁷¹ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 68.

¹⁷² Viz Kříž (pozn. 2), s. 22.

¹⁷³ Viz Brucher (pozn. 23), s. 230.

Důležité je zmínit obrovský vliv vídeňské stavební hutě, jelikož využití jednotlivých prvků, jejich precizní zpracování a kvalita provedené práce se s těmi vídeňskými shodují. A jak bylo výše zmíněno, tento kostel bývá dokonce považován za přímé dílo této huti. Což je další možný aspekt, díky kterému mohlo vídeňské tvarosloví postoupit dále k nám na moravské území.¹⁷⁴

6.3 Popis portálu a slohové souvislosti

Důležitým částí stavby je hlavní portál, jenž umožňuje vstup do svatostánku z jižního průčelí. Chráněn je mělkou předsíní, jejíž záklenek nese síťovou klenbu.¹⁷⁵ Pravoúhlý sedlový portál, který tvoří dveřní otvor, je lemován bohatě prolamovaným kamenným ostěním, které vrcholí až v tympanonu tvaru oslího hřbetu. Obvod tohoto oblouku je posázen kamennými kraby v pravidelných rozestupech. Z každé strany ostění vyráží kamenný prut ve tvaru subtilního pilíře, které vrcholí v baldachýnky, jež doprovázejí velkorysý tympanon. Prostor baldachýnů je prázdný, sochy zde chybějí. Samotný tympanon završuje mohutná kamenná křížová kytka, která se rozvíjí i do prostoru směrem k divákovi. Pojetí skulpturální výzdoby tympanonu budí dojem zvětšené podoby slepé okenní kamenné kružby. Její střed tvoří rozeta s třílistem. Tu doplňují pole tvaru tzv. „jeptišky“, přičemž v každé z nich se nachází jeden erbovní štít s reliéfními vyobrazeními různých nástrojů Kristova umučení. Vše je završeno křížovou kytkou. Ve spodní části se pak nachází pruh s latinským nápisem „*Ora pro nobis mater misericordiae 1477*“, tedy v překladu „*Oroduj za nás, Matko milosrdná 1477*“.¹⁷⁶ Tato modlitba zde byla vytesána v době obléhání města vojsky Matyáše Korvína. Je známé, že tehdy byla výstavba kostela pozastavena, jelikož veškeré finance putovaly hlavně na obranu města.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Viz Čehovský (pozn. 166), s. 194–195.

¹⁷⁵ Viz Holzschuh-Hofer (pozn. 165), s. 566.

¹⁷⁶ Viz Zotti (pozn. 22), s. 195–196.

¹⁷⁷ Viz Riewel (pozn. 18), s. 132.

Již z popisu je patrné, že portály v Kremži a Hnanicích jsou si ve svém tvarosloví velmi podobné. Srovnávány bývají také další části, například baldachýny umístěné na pilířích v interiéru trojlodí.¹⁷⁸ Avšak to bohužel nedokládá přímý vliv kremžské kamenické práce na hnanickou. Je důležité si uvědomit, že to byl hlavně vliv Vídně, který se do obou zmíněných příkladů propisuje. Vídně jakožto sídla nejvlivnější kamenické hutě pozdního středověku.

Výstavba kostela Panny Marie v Kremži byla velmi důležitou architektonickou realizací, jež vznikala za možné podpory císaře Fridricha III.¹⁷⁹ Proto je možné soudit, že i ona sama, kromě zmiňovaného vídeňského svatostánku, mohla zanechat znatelné stopy v oblasti Podyjí, a to také toho moravského. Právě u kostela sv. Wolfganga v Hnanicích bývá kladena pozornost na velkou míru podobnosti obou kostelů. Avšak v Hnanicích je opět nutné dbát také na další vlivy, které formovaly celou architektonickou koncepci chrámu.¹⁸⁰ Odtud se pak kombinace vlivů propisovala dále, například k již výše popsaným kostelním stavbám českého Podyjí.

Srovnání a možným podobnostem kremžského a hnanického kostela se ve své diplomové práci věnuje také Jakub Kříž, který zmiňuje myšlenky Petra Čehovského z knihy *Kamenné skulptury Podyjí 1480–1550*, jež dále rozebírá a některé z nich vyvrací. Uvádí také často zmiňovanou podobnost s dómem sv. Štěpána ve Vídni, která má souvislost s prací vídeňských kameníků na stavbě v Kremži. Zároveň argumentuje vůči Čehovského předpokladu možného pozdějšího přechodu těchto kameníků do Hnanic a zase zpět, a to z důvodu zmíněného přerušení výstavby kremžského svatostánku. Kříž také zmiňuje, že stavební činnost ustala na poměrně dlouhou dobu, a to od 70. let 15. století až do počátečních let 16. století.¹⁸¹ To mě vede k otázce, zda právě tato prodleva nemohla umožnit přesun kameníků z Kremže do Hnanic k prozatímní práci na tamějším kostele. Samozřejmě vyvstává řada otazníků, které zmiňuje i Jakub Kříž. Jedním z nich jsou nalezené kamenické značky v obou kostelích. Ty v kremžském piaristickém svatostánku se shodují s kameníky vídeňské hutě, již pracovali na budování Stephansdomu. Avšak v případě Hnanic tomu tak není. Kříž správně poznamenává, že z této skutečnosti není nutné ihned vyvozovat negativní závěry, neboť změna značky

¹⁷⁸ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 154.

¹⁷⁹ Viz Brucher (pozn. 23), s. 229.

¹⁸⁰ Richard Biegel, *Architektura mezi rakouskými a českými zeměmi – Osm století vzájemného dialogu*, in: Stefan Karner – Michal Stehlík (edd.), *Dolnorakouská zemská výstava – Česko-Rakousko – Rozdělení, odloučení, spojení* (kat. výst.), Schallaburg – Jihlava 2009, s. 350.

¹⁸¹ Viz Kříž (pozn. 2), s. 22–24.

v průběhu života kameníka byla zcela přirozená.¹⁸² Se stavbou kostela sv. Wolfganga v Hnanicích se započalo pravděpodobně kolem roku 1480 a víme, že se jednalo o poměrně rychlou výstavbu, kdy byla věž i s trojlodím zhotovena zřejmě již v průběhu 80. a 90. let.¹⁸³ To by nahrávalo teorii o průběhu prací v době kremžské stagnace. K vysvěcení piaristického kostela došlo roku 1508 a hnanického poutního svatostánku o dva roky později, roku 1510.¹⁸⁴ V době vysvěcení však nebyly stavební práce ani v jednom z případů zcela u konce. Rakouskému kostelu chybělo například klenutí celého trojlodí.¹⁸⁵ Na Moravě nebyla stavba v plánované podobě dokončena nikdy, avšak ne z důvodu nepřítomnosti kameníků, kteří by byli nuceni se vrátit do Rakouska.¹⁸⁶

¹⁸² *Ibidem*, s. 22.

¹⁸³ Viz Malíková (pozn. 3), s. 34–35.

¹⁸⁴ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 47.

¹⁸⁵ Viz Kříž (pozn. 2), s. 23.

¹⁸⁶ Viz Malíková (pozn. 3), s. 36–37.

7. Poutní kostel Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling

Dolnorakouský městys Maria Laach am Jauerling patří do okresu města Kremže. Největší pamětihodností obce je právě pozdně gotický poutní kostel, který proslul díky obrazu Šestiprsté madony. Svatostánek se nachází na samotné jižní hranici vesnice a je ze dvou stran obklopen hřbitovem.¹⁸⁷ Patrně již ve 13. století se zde nacházela kaple spadající pod správu nedalekého Weitenu, avšak další vývoj této sakrální stavby v průběhu středověku bohužel zaznamenán není. Pouze se ve 30. letech 15. století objevuje jako zmínka v majetku bavorského kláštera ve Vilshofenu.¹⁸⁸

7.1 Popis kostela

Kostel Navštívení Panny Marie opět disponuje protáhlým polygonálním presbytářem, trojlodní halou se síťovým zaklenutím a jednou hranolovou západní věží. O samotné výstavbě kostela se mnoho záznamů nedochovalo. Zřejmé ale je, že stavba byla započata východní částí, tedy presbytářem, který je tak patrně i nejstarší částí celé budovy. Tento prostor je v interiéru završen žebrovou křížovou klenbou o dvou polích, jejichž tíha je snášena přízdními příporami. Ve vrcholu klenby se objevují reliéfně zdobené svorníky bez polychromie. Patrně jsou zde motivy Kristova portrétu, žehnající ruky, beránka a také jakési hvězdy. Zdi kněžiště nejsou prolomeny lomenými gotickými okny, nýbrž na tak vysoký prostor poměrně malými, novodobějšími barokními okny s obloukovým záklenkem. I přes svou čirou skleněnou výplň vpouštějí do prostoru relativně málo denního světla.¹⁸⁹ Chórovou část zakončuje kamenný lomený triumfální oblouk, jehož ostění je výrazně profilované.

Zde navazuje trojlodní část, která značně převyšuje hmotu presbytáře. Jednotlivé lodě jsou zaklenuty kupolovými poli síťových žebrových kleneb, přičemž motiv té hlavní je z nich nejkomplikovanější – složitá, velmi nahusto sestavená hvězdová síť s kosočtverci a trojúhelníky.¹⁹⁰ Tato klenba je také položena nejvýše a její tíha je snášena třemi páry pilířů s lomenými oblouky. K těm nejzápadnějším je zároveň přistavena hmota

¹⁸⁷ Renate-Holzschuh-Hofer, heslo Maria Laach am Jauerling, in: Evelyn Benesch – Bernd Euler-Rolle (edd.), *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich nördlich der Donau*, Wien 1990, s. 714–715.

¹⁸⁸ Hans Tietze (ed.), *Österreichische Kunsttopographie – Die Denkmale des politischen Bezirkes Krems in Niederösterreich*, Band 1, Wien 1907, s. 272.

¹⁸⁹ Viz Holzschuh-Hofer (pozn. 187), s. 715.

¹⁹⁰ Viz Malíková (pozn. 3), s. 38.

hudební kruchty, která se rozkládá přes šířku celého trojlodí. Obvodní zdi prolamují vysoká hrotitá okna s kamenným ostěním a kružbou ve vrcholu. Opět se zde u každého z oken motiv kružby liší, avšak výzdoba skleněné výplně se podobá. Nenachází se zde figurální vitráž, ale číré okenní tabule jsou barevně ohraničeny liniemi a barevná ornamentální výzdoba se nachází také v horní – kružbové části.

I zde je součástí trojlodí již výše zmíněný hudební kůr. Jeho váha je snášena trojicí stlačených lomených oblouků. V podkruchtí se objevuje další varianta síťového zaklenutí. Vstup na kruchtu je možný po schodišti buď dveřmi v severozápadním rohu trojlodí, nebo druhými dveřmi, jež vedou z přízemní věže.¹⁹¹ Parapet kruchty rozděluje hmota pilířů na tři samostatné části, stejně jako je na tři lodě rozdělen prostor kostela. Všechny části parapetu jsou dekorovány kamennou kružbou. V případě středního dílu se však jedná o kružbu slepou. Každý úsek má také svůj vlastní motiv, jež v kružbové výzdobě využívá. Co se týče osvětlení kůru kromě jednoho bočního okna v severní lodi přichází světlo také ze západu, a to z vysokého lomeného okna a malé rozetky.¹⁹² Zde se tedy objevuje podobnost s hnanickou kruchtou již pouze v základním dispozičním schématu, výzdoba parapetu se pak rozvíjí jinak. Použité vzory jsou složitější a na první pohled také mnohem propracovanější.

Exteriér kostela je jednotný. Hladkou plochu světlé fasády po celém obvodu stavby rozdělují vysoké kamenné opěráky s pultovou stříškou. Z frontální strany jsou zakončeny jakýmsi malými trojúhelníkovými štíty, na nichž se u jižních pilířů nacházejí štítky erbovní. K jižní stěně chóru pak přiléhá prostor sakristie obdélného půdorysu. Ten je přístupný také vchodem zvenčí. Prostory jsou zastřešeny samostatně. V případě chóru se jedná o střechu taškovou valbovou, u trojlodí o sedlovou.

K západnímu průčelí, přímo v místě hlavní lodi, přiléhá třípatrová hranolová zvonice. Její jihovýchodní strana je prolomena portálem tvaru lomeného oblouku s profilovaným kamenným ostěním, který slouží zároveň i jako hlavní vchod celého kostela.¹⁹³ Jednotlivá patra zvonice jsou osvětlována úzkými střílnovými okénky. Nejvyšší patro na sobě nese kulaté ciferníky hodin, jež jsou umístěny ze třech viditelných stran. Vysoká, poměrně strmá valbová střecha obsahuje čtyři obdélné okenní vikýře, jeden z každé strany. Zakončena je dvojicí kovových křížů. Při vstupu hlavním

¹⁹¹ Viz Tietze (pozn. 188), s. 273.

¹⁹² Viz Holzschuh-Hofer (pozn. 187), s. 715.

¹⁹³ Viz Tietze (pozn. 188), s. 273.

vchodem se návštěvník ocitne v prostoru, jenž působí jako jakási předsíň/vstupní hala.¹⁹⁴ Klenutý strop využívá opět žebrové síťové klenby, její žebra se však vzájemně protínají, až působí jakoby „usekle“. Do trojlodí se pak vstupuje pozdně gotickým sedlovým portálem, jehož ostění je členěno pruty.

7.2 Slohové souvislosti

Petr Kroupa uvádí, že kostel Maria Laach byl právě tím, odkud hnanický svatostánek převzal dispoziční schéma trojlodí.¹⁹⁵ Srovnává také jednotlivé části stavby a je patrná velká snaha najít u nich možné podobnosti, které se opravdu objevují. Avšak není jednoduché určit, jak tyto vlivy putovaly. Bývá zmiňováno, že kostel v Maria Laach byl pro ten hnanický možnou inspirací, avšak při srovnání stavebních dat se potenciální vlivy komplikují, jelikož výstavba probíhala téměř současně a je možné, že dolnorakouská stavba byla dovršena dokonce až později. Také klenba trojlodí tohoto kostela bývá dávána za příklad možného vzhledu původního zaklenutí v Hnanicích. Je pravda, že podobné kupolové síťové klenutí by v případě hnanického svatostánku jenom potvrdovalo jeho nesmírnou velkolepost. A tuto možnost naznačují také původní dochované žeberní náběhy a také fragmenty kamenných žeber nalezené na půdě kostela.¹⁹⁶ Samozřejmě existuje možnost, že se vlivy mohly promíchávat a navzájem se inspirovat, avšak dle mého názoru byla hlavním aspektem podobností vídeňská stavební huť, která byla v této době hlavním určujícím hlediskem, jež ovlivňovalo církevní architekturu celého Podunají. Podobnosti se zde sice v koncepci chrámů vyskytují, ale nemyslím si, že by bylo možné takto jednoznačně tvrdit, že kostely jsou si jakýmsi „dvojčaty“ a že by se jednalo pouze o přímou inspiraci mezi oběma kostely, o čemž mluví Procházková s Kroupou v katalogu *Od gotiky k renesanci*.¹⁹⁷ Nad jejich tvrzením se pozastavuje ve své diplomové práci také Jakub Kříž, jehož poznatky považuji za vhodné. Upozorňuje například na srovnání umístění a prostoru sakristie rakouského kostela s kaplí sv. Linharta v Hnanicích, která však patrně v původním plánu nebyla a vznikla až posléze v 16. století.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Viz Tietze (pozn. 188), s. 274.

¹⁹⁵ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 82.

¹⁹⁶ Marta Procházková, Petr Kroupa, *Poutní kaple sv. Wolfganga v Hnanicích*, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl II. Brno (kat. výst.)*, Moravská galerie v Brně 1999, s. 103–104.

¹⁹⁷ *Ibidem*, s. 106.

¹⁹⁸ Viz Kříž (pozn. 2), s. 21.

I když se o vzájemných vlivech obou kostelů spekuluje, objevuje se zde další možná srovnávací rovina, a to rovina jejich funkce – tedy funkce poutního provozu. Do Hnanic se poutě pořádaly ještě daleko dříve před výstavbou zdejšího kostela, a to kvůli léčivé studánce sv. Wolfganga. Stavba byla navržena a postavena tak, aby nebránila plynulému poutnímu provozu.¹⁹⁹ I poutní cesty do Maria Laach se odehrávaly již ve středověku, avšak první písemný doklad o nich se dochoval až z 1. poloviny 17. století.²⁰⁰ Jednalo se o mariánský kult a ten právě může být dokladem zdejší středověké funkce místa. Ke konci tohoto období byla totiž mariánská poutní místa všeobecně velmi oblíbená a budila velký zájem ze strany poutníků.²⁰¹ Poutní provoz byl samozřejmě také spjat s prodejem odpustků, díky nimž bylo právě častokrát možné uskutečnit výstavbu moderních poutních kostelů. Shodně tomu bylo i v Hnanicích. Před samotnou výstavbou došlo k zahájení prodeje odpustků určených přímo na její financování. Důležitým zdrojem kapitálu byly samozřejmě také finanční dary, které zde věřící zanechávali.²⁰²

¹⁹⁹ Jiří Černý, *Poutní místa jihozápadní Moravy: milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, Pelhřimov 2005, s. 108.

²⁰⁰ Friedrich Tschuden, „*Hab ein gar kostbar Gut erfläht*“ *Die Entstehung und Geschichte von bedeutenden Wallfahrtsorten des Waldviertels*, Wien 2008, Dissertation, Univesrität Wien, s. 47.

²⁰¹ *Ibidem*, s. 308.

²⁰² Viz Malíková (pozn. 3), s. 33.

8. Zadavatelé a stavitelé

Důležitou roli na podobě takto velkolepých staveb měl také zadavatel stavby. Avšak ne vždy je jednoduché se této základní informace dopátrat. Významným stavebníkem v případě jižní Moravy byl premonstrátský klášter v Louce u Znojma. Ten totiž spravoval řadu far a u zmiňovaných kostelů byl zadavatelem hned několika z nich.²⁰³ Ke konci 13. století jsou v pramenech uváděna patronátní práva a povinnost odvádět desátky klášteru právě také u vsí Hnanice, Loděnice a Chvalovice.²⁰⁴ Prvním v řadě byl poutní kostel sv. Wolfganga v Hnanicích, jehož hlavním stavebníkem byl sice klášter, ale nebyl zcela v jeho majetku. Zvonici financovala sama obec, a tudíž byla také jejím vlastníkem.²⁰⁵ Chrám byl stavěn za podpory významných církevních osobností, jimiž byli biskupové olomoucké kapituly. Součástí stavby jsou jejich erbovní znaky – tedy Jana Filipce a Stanislava Thurzy.²⁰⁶ Zda ale mohli mít slovo při rozhodování o podobě hnanického chrámu, není vůbec jasné.²⁰⁷ Nicméně to reflektuje obrovský význam, kterým toto poutní místo ve své době zcela jistě disponovalo.²⁰⁸

Neexistuje žádná „šablona“, která by ukazovala prvky typické pro stavby, jejichž zadavatelem byl klášter v Louce. Porovnávání takto vytvořených kostelů dnes ztěžují jejich novodobější přestavby, ale je možné říci, že již při vzniku působily kostely na první pohled odlišně. Důležité je si uvědomit fakt, že architektonická různorodost není dána pouze rozdílností vlivů, které se k nám dostávaly, ale právě také samotným zadáním.²⁰⁹ Zároveň je však dosud možné nalézt obdobné formy, které porovnání umožňují. Jsou jimi prvky, jež vytvářejí jakousi pomyslnou spojnici všech těchto kostelů. Vycházejí z vídeňské svatoštěpánské huti. Přínos a vliv Vídně je v tomto případě logický, neboť areál louckého kláštera mýjela důležitá cesta vedoucí právě z Vídně do nedalekého Znojma.²¹⁰ To krásně ilustruje skutečnost, že se nepřenášela celistvá forma podoby kostela, která by se aplikovala shodně, pouze na jiném místě. Jednalo se o části, prvky, které byly zasazeny a aplikovány do plánů staveb. V některých případech se jich objevilo více, v jiných byly jakýmsi podtržením či zvýrazněním celé architektonické koncepce.

²⁰³ Viz Kroupa (pozn. 96), s. 17.

²⁰⁴ Ibidem, s. 20–21.

²⁰⁵ Viz Malíková (pozn. 3), s. 34–36.

²⁰⁶ Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny země Koruny české – tematická řada architektura*, Praha 2009, s. 294.

²⁰⁷ Viz Malíková (pozn. 3), s. 34–36.

²⁰⁸ Viz Kratochvíl (pozn. 206), s. 294.

²⁰⁹ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 79.

²¹⁰ Viz Eckl, Šeferisová Loudová, Valeš (pozn. 25), s. 33.

Dalším kostelem pod správou znojemského kláštera byl kostel sv. Markéty ve Chvalovicích. I přesto, že klášter vlastnil pouze část obce, výstavba kostelní budovy byla uskutečněna pod jeho vedením, jelikož patronátní právo kostela přináleželo právě louckému opatovi.²¹¹ V případě Loděnic došlo tedy zcela jistě k výstavbě svatostánku z popudu premonstrátů z Louky.²¹² K novému budování kostela přistoupil klášter na počátku 2. čtvrtiny 15. století. Jednalo se o novostavbu nahrazující původní raně gotický kostelík. Důvod takto radikálního kroku není zcela znám, ale díky situaci u okolních kostelní staveb je možné odvodit, že ve 20. letech byl loděnický kostel natolik poničen vpádem husitů, že nezbyla jiná možnost. Obdobná situace totiž nastala také v blízkých Dolních Kounicích a nutným zásahům se nevyhnul ani samotný klášterní areál.²¹³ Dalším postrčením k tomuto kroku mohlo být i zvolení loděnického faráře Zachariáše III. za opata louckého kláštera v roce 1423.²¹⁴ Ten zřejmě mohl o novostavbu také usilovat, jelikož měl v Loděnicích, hned vedle kostela své menší přechodné sídlo. Časově by to také odpovídalo, neboť výstavba presbytáře je kladena asi do 20. let 15. století.²¹⁵ Existují záznamy o účasti kamenického mistra Mikuláše ze Sedlšovic, který byl účasten na rekonstrukci a úpravě klášterního areálu a jehož práce je potvrzena také ve Znojmě.²¹⁶ Celkové práce pak měla zajišťovat stavební huť předtím působící na výstavbě znojemského kostela sv. Mikuláše.²¹⁷

Pouze kostel sv. Jana Křtitele v Kurdějově nebyl pod patronátem kláštera v Louce, a tudíž měl i odlišného zadavatele stavby. Původní kostel je uváděn roku 1350 ve správě premonstrátského kláštera v Dolních Kounicích.²¹⁸ Poté Kurdějov vlastnili od 1. poloviny 14. století páni z Lipé, kteří jej roku 1436 přiřadili k velkopavlovickému statku.²¹⁹ O pozdně gotické přestavbě se nedochovaly žádné dobové záznamy. Jelikož se však v této době Kurdějov stále spadal do majetku pánů z Lipé, byli s velkou pravděpodobností zadavateli právě oni. Jejich zúčastněnost dokládá rodinný erb, jenž se – dokonce vícekrát – nachází na kostelní stavbě.²²⁰ Otázka stavitelů je složitější. Studie se této problému téměř nevěnují. Dle některých kamenických prvků lze tyto části zařadit k práci místních

²¹¹ Viz Nehyba (pozn. 13), s. 33.

²¹² Viz Eckl, Šeferisová Loudová, Valeš (pozn. 25), s. 27.

²¹³ Viz Eckl (pozn. 12), s. 7–8.

²¹⁴ Viz Eckl, Šeferisová Loudová, Valeš (pozn. 25), s. 41–47.

²¹⁵ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 79.

²¹⁶ Viz Eckl, Šeferisová Loudová, Valeš (pozn. 25), s. 47.

²¹⁷ Viz Eckl (pozn. 12), s. 7–8.

²¹⁸ Viz Dohnalová Bláha (pozn. 26), s. 238.

²¹⁹ Viz Samek (pozn. 10, [A/I]), s. 573–574.

²²⁰ Viz Běhalová (pozn. 17), s. 21.

kameníků, avšak zda celá stavba kostela byla pouze jejich prací je těžké určit a z hlediska zkušeností s ostatními kostely je i to nepravděpodobné. Často se totiž při takto rozsáhlých stavbách objevovaly situace, na které bylo nutné povolát zkušené odborníky odjinud.

V případě Rakouska je situace odlišná. Neobjevuje se zde žádný společný správce zmíněných farností, který by zároveň plnil úlohu zadavatele staveb. Město Kremže patřilo k významným pozdně středověkým sídlům.²²¹ V době počátku výstavby piaristického kostela bylo hojně podporováno císařem Fridrichem III. Jelikož měl zájem na výstavbě špitálního kostela sv. Jakuba a Filipa, lze se domnívat, že jeho podpora mohla být směřována také k realizaci piaristického chrámu Panny Marie, který byl ve své době hlavním svatostánkem města.²²² I přesto, že by císař výstavbu opravdu podporoval, musel zde figurovat ještě někdo jiný, kdo by zadání stavby realizoval. Dle mého názoru se mohlo jednat o bohaté měšťany, kteří by financováním a výstavbou tak velkolepého chrámu zhmotnili svou oddanost samotnému Bohu. A také si takřikajíc „pojistili“ svou budoucí spásu. Svým umístěním na kopci pak kostel zároveň plnil funkci reprezentativní dominanty celého města.²²³ Avšak samotná zmínka o zadavateli se bohužel neobjevuje a jedná se pouze o mou domněnku. Otázka stavitelů chrámu je zde ale mnohem jednodušší a je možné na ni odpovědět s notnou dávkou jistoty. Byli jimi příchozí vídeňští kameníci z hutě při dómu sv. Štěpána. Důkazem jsou, jak již bylo zmíněno v kapitole zabývající se samotným kostelem, dodnes dochované totožné kamenické značky nalézající se u obou staveb.²²⁴ Zapojení vídeňských kameníků naznačují také výrazné stylové podobnosti s chrámem sv. Štěpána prostupující celým kremžským kostelem.²²⁵

Farnost v Eggenburgu byla podřízena panovníkovi.²²⁶ Avšak kdo inicioval výstavbu nového svatostánku, není zcela jednoduché určit. Město Eggenburg se v 1. polovině 14. století dostalo do zástavy českému knížectví. To vedlo k migraci českých obyvatel do této oblasti a také k nárůstu různých rozepří a těžkostí. Česká okupace trvala devět let až do roku 1332. Nový gotický presbytář datovaný již rokem 1340 tedy pravděpodobně vznikl jako vděk eggenburských měšťanů za konec všech

²²¹ Viz Niederstätter (pozn. 27), s. 24.

²²² Viz Brucher (pozn. 23), s. 229.

²²³ Viz Riewel (pozn. 18), s. 123.

²²⁴ Viz Kříž (pozn. 2), s. 22.

²²⁵ Viz Brucher (pozn. 23), s. 229.

²²⁶ Ibidem, s. 230.

těchto útrap.²²⁷ Během husitských válek byl však kostel vážně poškozen.²²⁸ Patrně proto bylo kolem roku 1482 rozhodnuto o přestavbě původní románské lodě na pozdně gotické trojlodí. Avšak odpovědnost za toto rozhodnutí bohužel zmiňována není. Myslím si však, že v tomto případě mohli mít svou účast na zasazení se o realizaci výstavby právě členové silné kamenické hutě společně s bohatými měšťany, neboť co by lépe reprezentovalo huť a samotné město než takto velkolepé dílo. Tato kostelní stavba bývá opět dávána do souvislosti s dómem sv. Štěpána ve Vídni. Srovnáváno je hlavně trojlodí se svazkovými pilíři, které v této podobě navrhl Hanns Puchspaum právě pro vídeňský svatostánek.²²⁹ Dokonce bývá samotný kostel hrdými obyvateli Eggenburgu nazýván jakousi venkovskou verzí honosného svatoštěpánského dómu ve Vídni.²³⁰ Rovněž je pak zmiňována i návaznost na kremžské trojlodí, což je logické, neboť to má vycházet právě z trojlodí svatoštěpánského chrámu. Taktéž eggenburský kostel je považován za dílo vídeňské huti.²³¹ Tomu jistě dopomohlo také hojné umělecké propojení kameníků z Eggenburgu s těmi vídeňskými, které je doloženo již od počátku 15. století. Zajímavá je rovněž domněnka o povolávání cizích, mezi nimi také vídeňských sochařů do Eggenburgu kvůli práci na složitějších sochařských dílech.²³² Probíhající výstavbu kostela roku 1486 zastavilo dobytí města vojsky Matyáše Korvína.²³³ Proto se stavba protáhla a k jeho vysvěcení došlo až roku 1537.²³⁴

V případě svatostánku v Maria Laach am Jauerling je situace zadavatele i stavitelů nejsložitější, jelikož se o jeho rané výstavbě nedochovaly žádné dobové záznamy.²³⁵ Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, kostel Navštívení Panny Marie byl od roku 1432 v majetku bavorského kolegiátního kláštera ve Vilshofenu.²³⁶ Jako zadavatel stavby by se u poutního kostela nabízel právě klášter. Ten v Bavorsku je sice poměrně vzdálený, avšak není zcela vyloučeno, že mohl mít zájem na výstavbě takto rozsáhlého svatostánku. Cesta z Vilshofenu do Maria Laach je dlouhá, ale vzhledem k tomu, že různé kostely a kláštery poskytovaly poutníkům na jejich dlouhé cestě azyl, také klášter ve Vilshofenu

²²⁷ Viz Brandstetter (pozn. 28), s. 9–11.

²²⁸ Brigit Klein-Reiter, *Die mittelalterliche Stadt Eggenburg*, Wien 2008, Diplomarbeit, Universität Wien, s. 56.

²²⁹ Viz Brucher (pozn. 23), s. 230.

²³⁰ Viz Brandstetter (pozn. 28), s. 11.

²³¹ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 32.

²³² *Ibidem*, s. 47–48.

²³³ Viz Holzschuh-Hofer (pozn. 80), s. 148.

²³⁴ Viz Zotti (pozn. 22), s. 67.

²³⁵ https://de.wikipedia.org/wiki/Wallfahrtskirche_Maria_Laach, vyhledáno 16. 3. 2023.

²³⁶ Viz Tietze (pozn. 188), s. 272.

mohl mít na této trase různé statky či dvory, jež spravoval a které skýtaly i zázemí. To je však pouze jedna z možných variant, neboť podrobnosti o tomto vlastnictví se nikde neobjevují. Mezi bližší dolnorakouské kláštery vyznačující se v této době velkým vlivem patří například klášter v Melku, ležící u toku Dunaje, jenž pokračuje dále do Kremže. Právě na této spojnici se kousek od řeky nachází Maria Laach. Druhou možností je pak benediktinský klášter Göttweig, nacházející se naproti městu Kremže nedaleko druhého břehu Dunaje. Oba kláštery by se svou blízkostí a vlivem nabízely jako možní zadavatelé, avšak prameny se o žádném z nich bohužel nezmiňují. Tato otázka tak v případě Maria Laach zůstává stále otevřená. Podobně je na tom také otázka stavitelů chrámu. Jako v předchozích případech i zde bývají zmiňovány prvky vycházející z hutí ve Vídni. Dokonce jsou právě tyto části srovnávány s podobně tvořenými prvky u hnanického kostela.²³⁷ A tak není zcela vyloučeno, že i sem si mohli najít cestu někteří kameníci ze svatoštěpánské hutě, neboť například provedení náročného kupolového zaklenutí si jistě žádalo velmi zručné ruce zkušených mistrů.

²³⁷ Viz Kratochvíl (pozn. 206), s. 294.

9. Dunaj jako komunikační cesta

Lidé putovali a přesunovali se na různá místa odpradávná, ať už to bylo za vodou, potravou, nebo lepšími podmínkami pro život. Tudíž vznikaly i trasy, po kterých se na tyto výpravy vydávali. Již v době neolitu pravděpodobně existovaly dálkové stezky, které byly běžně používány. „Zlatého věku“ dosáhla rozrůstající se síť stezek na počátku 15. století, což bylo následkem také patrně největšího osídlení dosud neobydlených území. Poté s postupným opuštěním velkých sídel začaly zanikat také stezky, které k nim vedly. Avšak ještě pro středověkého člověka byly velmi důležité, neboť byly jediným komunikačním zdrojem.²³⁸ Základy pro tyto cesty položili už Římané. Ti vytvořili praktickou silniční síť, která byla důležitá hlavně v příhraniční oblasti.²³⁹ Již v době pozdního středověku tak existovala poměrně hustá síť tras a stezek.²⁴⁰

Vznik takto slohově podobných kostelních staveb měly zcela jistě za následek i možné středověké obchodní stezky, které by krásně spojily téměř všechna uvedená města. Radan Květ, jenž se věnuje studiu starých stezek, zmiňuje mimo jiné také znamení, kterými byly tyto stezky dříve označovány. Uvádí, že s příchodem křesťanství začaly být jako poznávací prvky používány například kříže či krucifixy a také boží muka – v závislosti na velikosti křižovatek, na kterých se nacházely. Vyvinulo se to až ve stavbu menších či větších kaplí na rozcestích, a dokonce to vedlo k výstavbě obrovských kostelů a chrámů v těch největších centrech, kde se stezky křížily. Podobně tomu bylo také u středisek při vodních tocích.²⁴¹ Důležitou roli hrály také knížecí farnosti, které sloužily jako hospodářsky významné dopravní uzly.²⁴² Všeobecně tyto cesty měly právě komunikační charakter – poutníkům jednak umožňovaly získání rozličných materiálů, zvířat či potravin, jednak také výměnu informací, místních zvyklostí či novinek ze všech oblastí života.²⁴³

Středoevropské podnebí bylo příznivým aspektem, který přál náročnému středověkému cestování. Důležitými spojovacími prvky v této době byly vodní toky, jež často propojovaly důležitá města, a umožňovaly tak cestování na dlouhé vzdálenosti.

²³⁸ Viz Květ (pozn. 30), s. 15–16.

²³⁹ Viz Csendes (pozn. 32), s. 302–303.

²⁴⁰ Norbert Ohler, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2000, s. 22.

²⁴¹ Viz Květ (pozn. 29), s. 15.

²⁴² Viz Csendes (pozn. 32), s. 307.

²⁴³ Jan Oujezdský, *Průběh starých stezek historickou částí Brna a jejich jazykový rozbor*, Brno 2020, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, s. 28.

Také byly zdrojem nejrychlejší možnosti přesunu.²⁴⁴ Tento typ cestování umožňovalo také větší zavodnění řek, než je tomu dnes, což bylo pro lodní dopravu jistě důležitým elementem.²⁴⁵ V případě Moravy a Dolního Rakouska byla tímto spojovacím prvkem právě řeka Dunaj.²⁴⁶ Řeka totiž díky vlévajícím se moravským tokům propojila obě zmiňovaná území a je nazývána jako stezka Dunajská. Tato stezka byla ve své době jednou z nejvýznamnějších evropských stezek vůbec.²⁴⁷ Jako spojnice zmiňovaných území byla důležitá také pro rozkvétající obchod a poutnictví. Umožňovala převoz velkého množství materiálu a zboží.²⁴⁸ A rovněž přínos nových slohových prvků,²⁴⁹ jelikož protéká přímo městem Vídeň, jehož huť při Stephansdomu byla jedním z největších vzorů v pozdně středověkém stavebnictví.²⁵⁰ Přestože ve 14. století měla na architektonickou výstavbu v českých zemích velký vliv hlavně pražská parléřovská huť, již kolem roku 1400 se na jižní Moravě začínají objevovat prvky odkazující právě k dílu svatoštěpánské huti ve Vídni. Tento vliv, jak uvádí Petr Kroupa, byl logický, neboť moravské území jakýmsi způsobem patřilo pod vídeňskou huť.²⁵¹ Vídeň totiž byla na jižní Moravě v podstatě rivalem Prahy.²⁵² Možnost jít do učení ve Vídni byla pro moravské kamenické učně mnohem dostupnější než parléřovská pražská huť, která byla vzdálenější. Důležité je si však uvědomit, že vlivy následně přicházely z obou zmiňovaných hutí. U mnoha staveb se tedy nedá jednoznačně říci, že jejich celá stavba by byla ovlivněna pouze jednou z nich. Naopak jedna část stavby mohla nést prvky charakteristické pro huť parléřovskou a hned vedlejší část zase pro tu svatoštěpánskou. Je možné uvést příklad na kostele sv. Markéty v Loděnicích. Kroupa zmiňuje, že zde umístěné skulptury a konzoly připomínají pražský parléřovský vliv.²⁵³ Avšak u již popisovaného jižního portálu byla zcela původní inspirace patrně v Rakousku, byť s velkou pravděpodobností přišla skrze hnanickou stavbu.

²⁴⁴ Viz Ohler (pozn. 31), s. 21.

²⁴⁵ Viz Csendes (pozn. 32), s. 302–303.

²⁴⁶ Viz Ohler (pozn. 240), s. 19.

²⁴⁷ Viz Ujezdský (pozn. 243), s. 35.

²⁴⁸ Michael Hackl, *Analyse der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Entwicklung der Region Krems an der Donau und Mautern an der Donau im Früh- und Hochmittelalter bis zum Aufstieg Wiens*, Wien 2019, Diplomarbeit, Universität Wien, s. 9.

²⁴⁹ Viz Květ (pozn. 30), s. 16–17.

²⁵⁰ Viz Čehovský (pozn. 166), s. 195.

²⁵¹ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 78–80.

²⁵² Viz Ujezdský (pozn. 243), s. 40.

²⁵³ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 78–80.

Proud řeky Dunaj směrem z Horního Rakouska míjí poblíž toku se nacházející vesničku Maria Laach am Jauerling, pokračuje přes Kremži, protéká skrze město Vídeň až na Slovensko a dále. Spojuje tedy tři ze zmíněných rakouských míst, v nichž se nacházejí s Hnanicemi srovnávané kostely. Moravská řeka Dyje, která ve vlévá do toku Moravy a ta pak dále právě do Dunaje, protéká skrze důležité středověké obchodní a komunikační centrum – město Znojmo. K němu přísluší uváděné vesničky Hnanice a Chvalovice. Také zadavatel stavby hnanického chrámu, klášter v Louce, stojí nedaleko samotného vodního toku. Podporuje to také fakt, že již v období Velké Moravy vznikala důležitá centra právě v blízkosti uváděných řek a později se z nich vyvinula známá střediska, mezi něž patří také Znojmo.²⁵⁴

Je potřeba si uvědomit, že Podunají není tvořeno pouze oblastmi Dolního Rakouska a jižní Moravy, na které se v práci zaměřuji. Rozkládá se na mnohem větším území napříč hned několika dnešními státy. Jak už napovídá sám název, jedná se o střediska nacházející se právě v blízkosti zmiňovaného vodního toku – Dunaje. Řeka pramení v jihozápadní části Německa a protéká skrze devět dalších států – Rakousko, Slovensko, Maďarsko, Chorvatsko, Srbsko, Rumunsko, Bulharsko, Moldavsko až na Ukrajinu. Do jeho povodí pak spadá také území České republiky a dalších zemí. Již od doby Římské říše byl Dunaj významnou spojnici. Země spadající do podunajské oblasti mezi sebou dokonce již od středověku postupně navazovaly různé politické spolupráce, což se v podstatě děje dodnes.²⁵⁵ V jeho blízkosti či přímo na něm byla zakládána důležitá středoevropská centra. V době pozdního středověku byla tedy tato sídla, mezi něž patřila Vídeň, Bratislava, Budapešť a další, v čilém kontaktu. Proto je i možné nalézt prvky vycházející z vídeňské kamenické hutě nejen na Moravě a v Rakousku, ale také například v Bratislavě u kostela sv. Martina, o kterém se zmiňuje Jakub Kříž. Avšak v případě bratislavského okruhu se nejedná o koncentraci takového počtu staveb jako v rámci mnou zkoumaného území.²⁵⁶ Rakouské a moravské Podunají bylo hutí při dómu sv. Štěpána logicky nejvíce ovlivněno, neboť spadalo do nejbližšího okolí vlivné Vídně. Okolí Znojma navíc ještě spadalo do části moravského Podyjí. Touto oblastí se zabývá Petr Čehovský a uvádí, že v průběhu 15. a 16. století se zde zvýšil nárůst stavební činnosti a docházelo k rušné výstavbě pozdně gotických kostelů.²⁵⁷

²⁵⁴ Viz Květ (pozn. 29), s. 13.

²⁵⁵ <https://de.wikipedia.org/wiki/Donaul%C3%A4nder>, vyhledáno 20. 4. 2023.

²⁵⁶ Viz Kříž (pozn. 2), s. 43.

²⁵⁷ Viz Čehovský (pozn. 69.), s. 21.

Existovaly samozřejmě také pěší stezky, byly sice časově delší, náročnější a mnohdy i ekonomicky méně výhodné, ale velmi hojně využívané.²⁵⁸ Na sever od Dunaje dosahovaly notného významu pravěké obchodní stezky, které navazovaly na zmiňované římské císařské cesty. Příkladem je tzv. Jantarová stezka či stezka Česká.²⁵⁹ Avšak oproti vodní přepravě se jejich trasa často z různých důvodů měnila a bylo také velmi náročné je udržovat v alespoň částečně provozním stavu.²⁶⁰ Zároveň se však v době pozdního středověku s nárůstem zboží a jeho transferu zvyšovala také snaha o jejich péči a další budování k udržení co nejplynulejšího provozu, a to nejen pro pěší, ale i pro dopravní prostředky určené k přepravě těžšího či zboží většího objemu zboží.²⁶¹ Se zvýšeným pohybem na cestách došlo také ke vzniku pravidel silničního provozu, která museli všichni cestující dodržovat.²⁶² Takové stezky existovaly rovněž mezi moravským a rakouským Podunajím. Znojmo leželo na spojovací trase směrem od Kremže. Ve Znojmě se stezka dělila a pokračovala dále na Moravu, pravděpodobně do Brna, a do Čech.²⁶³ V této době se trasy v závislosti na terénu hojně větvaly. Pokud se na mapě podíváme na bývalou obchodní stezku ze Znojma do Kremže, je možné, že pravděpodobně procházela i skrze zmiňované Hnanice či nedaleko nich. Dále snad přes Retz a Pulkau, u jejichž kostelů je také možné najít určité podobnosti. Poté míjela město Eggenburg, které bylo významným obchodním místem, a pokračovala do Kremže.²⁶⁴ Odtud je na cestě do Melku, jakožto dalšího důležitého centra, dále možné navštívit vesničku Maria Laach am Jauerling. Trasa druhé větve stezky, pro návštěvu důležitých dolnorakouských center, se nabízí ze Znojma přímo přes Chvalovice a dále skrze zmiňovaná rakouská městečka. Znojmem procházela také další významná obchodní trasa, a to trasa spojující Brno s Vídní. Tato dvě města byla na přelomu 15. a 16. století v čilém kontaktu, předávala si vzájemně nové podněty. Dokladem spolupráce jsou také někteří umělci, jejichž umělecké působení je zaznamenáno v obou z nich.²⁶⁵

²⁵⁸ Viz Ohler (pozn. 31), s. 62.

²⁵⁹ Viz Csendes (pozn. 32), s. 302–303.

²⁶⁰ Viz Ohler (pozn. 31), s. 62.

²⁶¹ Ibidem, s. 100–101.

²⁶² Ibidem, s. 180.

²⁶³ Viz Květ (pozn. 29), s. 14.

²⁶⁴ Viz Čehovský (pozn. 8.), s. 32.

²⁶⁵ Ibidem, s. 43.

Jako další spojnice města Kremže s Moravou se v pramenech objevuje také tzv. *Kamptalstrasse* – ta měla vést částečně kolem rakouského toku Kempa, jenž se dále vlévá do řeky Kremže protékající stejnojmenným městem. Trasa umožňovala velmi přínosné obchodní transakce a kontakty.²⁶⁶ Frekventovanou cestou byla *Kamptalstrasse* již v době pravěku. Ani ve středověku však její rušný provoz neupadl a byla nadále hojně využívána. Samozřejmě se nejednalo o stezku vedoucí pouze z Kremže na Moravu, trasa byla mnohem delší, avšak v kontextu práce je důležitý právě tento úsek. Z Kremže cesta pokračovala přes Rosenberg nacházející se nedaleko města Horn. Zde se napojovala na Horn – *Eggenburger Hochstraße* a pokračovala dále směrem na Moravu.²⁶⁷ Opět se tak prokazuje významnost města Eggenburg jako důležité křižovatky, a to již v průběhu 12. století. Už tehdy zde dokonce fungoval jakýsi celní úřad, který na všechny pohyby skrze město dohlížel.²⁶⁸ Moravské Podunají nám v současné době takovouto jednoznačnou spojnicí měst bohužel nenabízí. Možná cesta ze Znojma do Brna by sice mohla vést skrze Moravský Krumlov, u něhož se nachází vesnice Loděnice. Avšak Kurdějov se nalézá až nedaleko Hustopečí a tady se žádná spojnice větších měst nenachází. Spadá ale do okresu města Břeclav, kterým protéká řeka Dyje – důležitá komunikační linka. Na Moravě se však tyto stylově podobné vlivy šířily právě z okolí Znojma, kam patří i Hnanice, jimž bývá inspirace pro ostatní výše popsané moravské kostely připisována.

Lodní doprava však byla cestovateli čím dál oblíbenější a nabývala na významu. Pěší stezky se tak postupně stávaly méně a méně využívanými, až byly vodními trasami téměř vytlačeny.²⁶⁹ Tok řeky Dunaj si stále držel svoji dominanci. Svou délkou dokázal propojit východní a západní centra podunajské oblasti. Objevovaly se však také nové pěší trasy, jejichž snahou bylo Dunajské stezce konkurovat. Jako jeden z příkladů lze uvést tzv. Mikulovskou stezku (*Nikolsburger Straße*), která spojovala město Vídeň s jihomoravským Mikulovem.²⁷⁰

Důležitým milníkem byly také husitské války, které na určitou dobu zcela pozastavily činnost pražské huti, avšak na Moravě se ve výstavbách pokračovalo dále. Dle mého názoru tak mohla vzniknout lepší možnost pro vídeňskou huť se zde větší

²⁶⁶ Viz Kříž (pozn. 2), s. 22.

²⁶⁷ Viz Csendes (pozn. 32), s. 196–198.

²⁶⁸ *Ibidem*, s. 95.

²⁶⁹ *Ibidem*, s. 302–303.

²⁷⁰ *Ibidem*, s. 309.

měrou prosadit. Ve Znojmě byla v průběhu válečných let dokončována stavba kostela sv. Mikuláše. V Brně se pak ve 40. letech 15. století začalo dokonce s výstavbou zcela nového svatostánku. Právě tato nověji vzniklá brněnská huť u kostela sv. Jakuba měla také nesporný vliv na své okolí. I v tomto případě je patrné uplatnění prvků vycházejících z dolnorakouské stavební hutě. Důvodem bylo nepochybně výše zmíněné spojení Brna a Vídně obchodní stezkou. Proto i možná účast brněnských kameníků na realizaci chrámu v Hnanicích nijak nemění koncepci, která navazuje na Stephansdom.²⁷¹

²⁷¹ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 80–82.

10. Závěr

V závěru je potřeba shrnout dosavadní zjištění o slohových souvislostech svatostánku v Hnanicích s dalšími vybranými stavbami. Jelikož z již dřívějšího bádání v rámci psaní mé bakalářské práce vyšlo najevo, že chrám spadá do okruhu svatoštěpánské vídeňské huti, je důležité si uvědomit propojenost středisek v průběhu středověku a z toho plynoucí vzájemné ovlivňování a přenášení novinek. Míra vlivu byla samozřejmě také závislá na moci a síle střediska – čím bylo centrum významnější, tím pak mělo více prostoru se projevat a intenzivněji ovlivňovat širší okruh svého okolí. Proto v podunajské architektuře a architektonické skulptuře převládají prvky silně inspirované právě dómem sv. Štěpána a jeho hutí. Avšak jak vyšlo najevo, nejedná se o jediný proud vlivu, který na architekturu kostelů podrobených mé stylové analýze působil.

Středověké církevní stavby byly prací právě stavebních hutí. Ty se skládaly z řady profesí, avšak největší část tvořili kameníci. Právě jejich práce byla nosným prvkem slohových souvislostí, které se projevovaly na samotné kamenné architektuře a jednotlivých částech architektonické skulptury. Avšak nejednalo se o jejich individuální projev, který by do architektury vložili. Organizaci a přesnou práci dle navržených plánů zajišťoval vedoucí mistr kameník nazývaný polír či parlér. Ten byl nejdůležitější postavou celého uskupení.²⁷² Hutě se často nacházely v centrech při stavbě velkolepé katedrály, jež měla reprezentovat město. Ta svou podobou dále ovlivňovala také okolní panství. V podunajské architektuře pozdní gotiky se objevuje řada vlivů přicházejících z různých míst. Důvodem bylo to, že se zde nenacházelo jedno umělecké centrum, které by udávalo směr širokému okolí. V části zkoumaného Podunají a jeho okolí totiž fungovaly rovnou tři vlivné stavební hutě, které byly ve vzájemném kontaktu a částečně spolu také spolupracovaly.²⁷³ Jak již bylo uvedeno, jednou z nich byla svatovítská huť v Praze. Ta byla silně ovlivněna postavou svého mistra Petra Parléra. Nacházela se sice mimo rakouské a moravské Podunají, ale její moc dosahovala až na tato území. Pražští učni se často stávali velmi považovanými kameníky, již se účastnili tvorby významných stavebních počinů napříč evropskými městy. Obrovský vliv této huti je patrný po celých Čechách, částečně také na Moravě a ve Slezsku a taktéž v okolních důležitých centrech. Druhou zmíněnou hutí tehdy byla, v mé práci často uváděná, vídeňská. Stavební huť při

²⁷² Klára Benešová a kol., *Petr Parlér. Svatovítská katedrála 1356–1399*, Praha 1999, s. 7–8.

²⁷³ Viz Čehovský (pozn. 8), s. 43.

dómu sv. Štěpána, jejíž přelomové stavební prvky výrazně působily u staveb v Dolním Rakousku, se ale také dostaly na území jižní Moravy. Poslední z trojice byla o něco mladší brněnská huť při kostele sv. Jakuba Většího a i ta ovlivnila stavby moravského Podunají. Některé prvky této hutě jsou zapojeny též v Hnanicích.²⁷⁴ Další motivy vycházející ze zmíněných lokálních hutí jsou kromě hnanického chrámu k nalezení i na ostatních stavbách moravského Podunají. Od roku 1500 se v archiváliích města Brna objevuje jméno významného sochaře a architekta Antona Pilgrama.²⁷⁵ Ten zde bývá mimo jiné spojován právě s výstavbou svatojakubského kostela. Zmiňována bývá také jeho slavná zakřivená fiála na portálu brněnské radnice. Obdobný příklad se nachází i v chrámu sv. Wolfganga v Hnanicích na jednom z baldachýnů trojlodí. Zde se ale nepředpokládá, že by se jednalo o Pilgramovo přímé dílo, avšak funguje jako velmi zajímavý a hravý detail.²⁷⁶ Později Pilgram odešel do vídeňské svatoštěpánské hutě, kde po sobě zanechal výrazné stopy a přelomová inovativní díla, kromě jiného též v chrámu sv. Štěpána.²⁷⁷ Vzniká tak doklad o další významné spojovací lince mezi Vídní a jižní Moravou.

Dalším důvodem mísení vlivů několika kamenických hutí na jedné stavbě byly právě obchodní stezky, jejichž otázkou se zabývá předchozí kapitola. Díky nim byla centra v kontaktu a mohla si předávat nové poznatky, či dokonce zvat kameníky, kteří byli mistry svého oboru. Podobným příkladem byla jistě i situace Antona Pilgrama. Kvůli husitským válkám zůstaly v nepřetržité činnosti pouze dvě z těchto uváděných stavebních hutí – brněnská a vídeňská. Další příčinou mohl být také postupný vývoj samotných kostelních staveb. Je nutné si uvědomit, že dokončení takovýchto stavebních počínů většinou trvalo desítky let a stávalo se, že za tu dobu došlo ke změně mistra kameníka a poté byl svatostánek dokončován někým jiným. Ten mohl přijít z jiné hutě, mít jiné zkušenosti či snahu aplikovat aktuálnější prvky, které poznal při svých cestách.

Krásným lokálním příkladem za všechny je výstavba katedrály sv. Víta v Praze. Po smrti prvního mistra Matyáše z Arrasu přebral staveniště katedrály mladý Petr Parlář. Avšak pouze s částí plánů pro další budování, které stihl předchozí mistr vyhotovit. Musel

²⁷⁴ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 79–82.

²⁷⁵ Valerie Štanglová, *Kazatelna v katedrále svatého Štěpána ve Vídni*, Brno 2020, Bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 15.

²⁷⁶ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 82.

²⁷⁷ Kaliopi Chamonikola, *K autorské identitě architekta a sochaře Antona Pilgrama*, in: *Umění* 5, LII, Praha 2004, s. 416–417.

se tak vypořádat s již stojícím katedrálním závěrem a existujícími plány, jejichž podobu bylo nutné co nejvíce dodržet. Zvládl to bravurně a v dalších částech již mohl předvést svoji vlastní kreativitu a zkušenosti. Objevují se tak zřetelné inspirace katedrálou v Kolíně nad Rýnem, odkud Parlér přišel a v jejíž huti byl pravděpodobně rovněž učněm. S příchodem do Prahy s sebou tedy přinesl také znalosti a novinky nabyté v jiné kamenické huti, které v Čechách rozvíjel dál.²⁷⁸ Prvky, které ve svém díle využíval, jsou považovány za ty vůbec nejpodstatnější inovace, které se v této době u architektonických řešení staveb střední Evropy objevili.²⁷⁹ Výstavba pražské katedrály je příkladem velkého měřítko, ale není možné zcela vyloučit podobné scénáře i u kostelů v případě menších měst. Vždyť i samotná stavba kostela sv. Wolfganga v Hnanicích byla na delší dobu pozastavena a nakonec bylo od dostavby upuštěno úplně.²⁸⁰ Těžko říct, zda by poté na dostavbě pokračoval původní mistr a zda by nedošlo k novějším inovacím v původně plánované podobě chybějícího presbytáře.

Obdobným, avšak srovnatelnějším příkladem je kostel sv. Jiljí v jihočeském Dolním Dvořišti, jehož budování probíhalo ve stejné době jako v případě hnanického chrámu. Počátek je kladen přibližně do roku 1480. U obou staveb dokonce existuje jakési „pojítka“ a tím jsou vídeňské vlivy, jež se na stavbách hojně propisují. Samozřejmě se nejedná o návaznost těchto kostelů na sebe samé, ale spíše o blízkost vídeňského centra, které na tato území působilo. V případě kostela sv. Jiljí dochází k výraznému mísení těchto rakouských vlivů s dalšími vlivy, a to bavorskými, což je od jižní Moravy velmi odlišné. Ani stavba v Dolním Dvořišti se však neobešla bez komplikací, a došlo tak k delšímu pozastavení plánované výstavby. Svě dostavby se chrám nakonec dočkal, ale s již výrazným pozměněním původních plánů. Namísto hvězdicové klenby tak byla vyvedena klenba vyšší o motivu nepravidelné sítě.²⁸¹ Zde se tedy uplatnila varianta následné proměny od původních záměrů, kterou pravděpodobně zapříčinilo nucené přerušování stavby. Výše zmiňovaný scénář se tak potvrdil i u menší kostelní výstavby, než kterou byla ohromná katedrála sv. Víta. Podobných příkladů existuje jistě více. Mezi ně mohly patrně spadat také Hnanice, pokud by došlo k celkovému dokončení místního poutního chrámu.

²⁷⁸ Viz Benešová a kol. (pozn. 272), s. 16–17.

²⁷⁹ Viz Kroupa (pozn. 15), s. 77.

²⁸⁰ Viz Malíková (pozn. 3), s. 37.

²⁸¹ Hynek Látal, *Laboratoře inovací – Centra a osobnosti klenbního umění střední Evropy 15. století*, České Budějovice 2017, s. 174–180.

V kapitole zabývající se piaristickým kostelem v Kremži je uvedena domněnka o možném přesunu kameníků z jedné stavby na druhou, přesněji z Rakouska na jižní Moravu. To by nebyla zcela neobvyklá novinka, neboť již na počátku 15. století se odehrála zřejmě obdobná situace v případě Vídně a Znojma. Tehdy ve Znojmě již desítky let probíhala výstavba nového kostela sv. Mikuláše jako náhrada za budovu staršího románského svatostánku, jenž této novostavbě zcela ustoupil. Zadavatelem stavby byl patrně již několikrát zmíněný klášter v Louce, neboť i zde bylo uplatňováno jeho patronátní právo. I v případě architektury znojemského chrámu se opět objevují prvky ovlivněné jak pražskou kamenickou hutí, tak tou vídeňskou. Existuje zde pravděpodobnost, že došlo k přesunu kameníků ze stavební huti při chrámu sv. Štěpána ve Vídni právě na výstavbu kostela ve Znojmě. Nahrává tomu fakt, že v té době byla stavba katedrály ve Vídni pozastavena, a tudíž se mohli řemeslníci přemístit na práci jinam. Dokonce se mělo jednat o kameníky původem z pražské huti, kteří odešli za prací do Vídně.²⁸² To by znovu krásně reflektovalo tehdejší obrovskou míru propojenosti hutí a center a opět také jednu z variant putování, přebírání a aplikování jednotlivých vlivů.

S rozmachem výstavby gotických kostelů se pojí také poutnictví, které bylo pro středověkého člověka důležitou součástí jeho křesťanského života. Poutník, který cestoval a zastavil se na své cestě, aby se zúčastnil kázání či bohoslužeb, se ocital v prostředí chrámů, které mu bylo povědomé z domova. Kromě výzdoby interiérů obrazy, jejichž náboženské motivy byly často shodné, hrála podstatnou roli rovněž podoba architektury, ve které se objevovaly také obdobné prvky. S poutními cestami se taktéž pojilo budování a udržování schůdných cest, čímž se zvyšovala mimo jiné i bezpečnost středověkých cestovatelů. Zlepšování podmínek na cestách nebylo snahou pouze poutníků, ale všech, kterým bylo cestování ku prospěchu. Kromě obchodníků a válečníků či vládců sem spadali také umělci či řemeslní učni, kteří podnikali zahraniční cesty v rámci svých cest kavalírských a za poznáním okolních prací svého řemesla. Mezi poutníky vznikla jakási komunikační síť, která jejich putování usnadňovala. Byly jimi právě kostelní a klášterní stavby, které jim nabízely přístřeší a místo, kam se mohli uchýlit v případě potřeby spojení s Bohem. Jelikož křesťanství bylo ve střední Evropě náboženství hojně rozšířené, byli si lidé ve své víře nápomocni, a podporu tak bylo možné nalézt v podstatě na každém rohu.²⁸³ I přesto, že za „zlatý věk“ poutnictví je považováno

²⁸² Viz Kroupa (pozn. 15), s. 78–79.

²⁸³ Viz Ohler (pozn. 240), s. 20–21.

až období baroka a že v průběhu 15. století docházelo k čím dál větší kritice poutí, vyráželo ve středověku na svou cestu vsutku velké množství poutníků.²⁸⁴ Norbert Ohler uvádí, že jich mohlo být až několik milionů.²⁸⁵ Pro stavbu svatostánků bylo rozšíření poutnictví velmi přínosný aspekt. Docházelo k prodeji odpustků, což bylo věřícími hojně využíváno, byly tedy jedním ze zdrojů příjmů. S poutníky ale přicházely rovněž další dary a finance, jež částečně také sloužily k zaplacení výstavby chrámu, a tudíž mohlo dojít k vytvoření dalšího posvátného místa.

Má snaha o zodpovězení otázky slohových souvislostí kostela sv. Wolfganga s vybranými stavbami v moravském a rakouském Podunají byla klíčová k pochopení míry vlivu, který na své okolí měla vídeňská stavební huť. Jak již bylo zmíněno, nepracovala zcela separovaně od okolních hutí, ale byla s nimi v čilém kontaktu, a to jak v předávání nových poznatků, tak také ve vysílání svých kameníků na práce do okolí. Z uváděných kostelů je příkladem kompletní stavba kremžského svatostánku, u kterého existuje doklad o práci přímo vídeňských kameníků.²⁸⁶ Srovnání slohových souvislostí jednotlivých kostelních staveb a hledání možných cest, jimiž vlivy proudily, ukazuje důležitost kamenických hutí. Zároveň to krásně reflektuje propojenost center v Podunají a také dalších oblastí Evropy.

Domněnka o významných slohových souvislostech se tedy potvrdila. Ve středověku existoval čilý kontakt důležitých center a jejich propojenost byla mnohem větší, než by se na první pohled mohlo zdát. Hlavní linkou provázanosti všech uváděných staveb je tedy Vídeň, přesněji vliv její hlavní stavební hutě. Ten se díky středověkým komunikačním stezkám dostával i do vzdálenějších, například jihomoravských oblastí. Buď mohl být aplikován přímo, tedy vídeňskými kameníky, kteří se vydali za prací, nebo byl zprostředkovaně přebírán místními kameníky, kteří jej transformovali dle svých intencí a aplikovali dále do svých prací. Samozřejmě tyto vybrané sakrální památky nejsou jedinými, u kterých je tento vliv možné sledovat. Okruh vlivu byl mnohem širší a zabíral i další podunajská střediska. Avšak troufnu si říci, že u kostelů, jež byly předmětem mé práce, se díky srovnání všech aspektů vyskytuje více či méně znatelné propojení. A to nejen po vzhledové stránce určitých částí, ale také pomocí stezek, jež je spojují a umožňují kontakt center, zadavatelů práce či samotných kameníků.

²⁸⁴ Ibidem, s. 34.

²⁸⁵ Ibidem s. 29.

²⁸⁶ Viz Brucher (pozn. 23), s. 229.

Jelikož je tedy jakousi pomyslnou spojovací linkou výše vybraných staveb vídeňská huť při dómu sv. Štěpána, nabízí se možnost hledání dalších příkladů v jejím okolí, u nichž by bylo možné podobné prvky nalézt. Snahy předchozích badatelů se zaměřovaly převážně na srovnávání reliéfní výzdoby hnanických tympanonů s dalšími sochařskými díly vyskytujícími se v okolí, a tak i na pátrání po lince, která by je přivedla blíže k tomuto zručnému a vídeňskou huť poučenému autorovi. Pro příští bádání by bylo jistě vhodné se zaměřit na církevní stavby i v dalších částech podunajské oblasti. Avšak to je již otázka pro mnohem rozsáhlejší výzkum.

Seznam literatury a pramenů

Literatura:

Hermann Riewel, *Die Piaristenkirche zu Krems in Nieder-Österreich*, in: Mittheilungen der K. K. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale XI., Wien 1866.

Vítězslav Houdek, *Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě*, in: Vincenc Brandl, František Bartoš, *Časopis Matice moravské. Ročník čtyřiaadvacátý. Sešit třetí*, Brno 1900.

František Václav Peřinka, *Vlastivěda moravská II. Místopis. Znojemský okres*, Brno 1904.

Hans Tietze (ed.), *Österreichische Kunsttopographie – Die Denkmale des politischen Bezirkes Krems in Niederösterreich. Band 1*, Wien 1907.

Ladislav Hosák, *Vlastivěda moravská – Hustopecký okres*, Brno 1924.

Peter Csendes, *Die Straßen Niederösterreichs im Früh- und Hochmittelalter*, Wien 1969.

Emil Kordiovský, *Významné architektonické památky okresu Břeclav*, Břeclav 1979.

Miroslav Plaček, *Opevněné kostely na Hustopečsku*, in: *Malovaný kraj*, ročník XVII., č. 1, Břeclav 1981.

Hans Brandstetter, *Eggenburg – Geschichte und Kultur*, Wien 1986.

Wilhelm Zotti, *Kirchliche Kunst in Niederösterreich Diözese St. Pölten, Band 2 – Pfarr – und Filialkirchen nördlich der Donau*, Wien 1986.

Renate-Holzschuh-Hofer, heslo Eggenburg, in: Evelyn Benesch – Bernd Euler-Rolle (edd.), *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich nördlich der Donau*, Wien 1990.

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 [A/I]*, Praha 1994.

Alois Niederstätter, *Österreichische Geschichte 1400–1522. Das Jahrhundert der Mitte: An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, Wien 1996.

Petr Kroupa, *Premonstráti v Louce – dějiny kláštera*, in: Petr Kroupa, Jiří Kroupa, Lubomír Slavíček, Josef Unger, *Premonstrátský klášter v Louce. Dějiny – umělecká výzdoba – ikonologie*, Znojmo 1997.

Antonín Bartoněk, *Waldviertel, Weinviertel – jižní Morava: průvodce krajem a jeho kulturou*, Břeclav 1999.

- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 [J/N]*, Praha 1999.
- Klára Benešová a kol., *Petr Parléř. Svatovítská katedrála 1356-1399*, Praha 1999.
- Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl II. Brno (kat. výst.)*, Moravská galerie v Brně 1999.
- Petr Kroupa, *Církevní architektura na jižní Moravě*, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Díl II. Brno (kat. výst.)*, Moravská galerie v Brně 1999.
- Norbert Ohler, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2000.
- Klára Benešová, *Architektura gotická*, Praha 2001.
- Emil Kordiovský, *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy – soupis památek a literatury*, svazek 10, Okres Břeclav, Brno 2001.
- Radan Květ, *Základy nauky o starých stezkách*, Brno 2002.
- Radan Květ, *Duše krajiny – Staré stezky v proměnách věků*, Praha 2003.
- Norbert Ohler, *Cestování ve středověku*, Jinočany 2003.
- Günter Brucher, *Architektur von 1430 bis um 1530*, in: Artur Rosenauer (ed.), *Spätmittelalter und Renaissance. Geschichte der bildenden Kunst in Österreich 3*, München 2003.
- Kaliopi Chamonikola, *K autorské identitě architekta a sochaře Antona Pilgrama*, in: *Umění 5, LII*, Praha 2004.
- Petr Eckl, *Farní kostel sv. Markéty v Loděnicích*, Brno 2004.
- Jiří Černý, *Poutní místa jihozápadní Moravy: milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, Pelhřimov 2005.
- Jan Royt, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.
- Petr Čehovský, *Architektonická skulptura v severním Dolním Rakousku a na jižní Moravě v 1. polovině 16. století – umění, které mohlo být provedeno ve třech různých stylech*, in: Společnost přátel starožitností, *Časopis Společnosti přátel starožitností: recenzovaný časopis pro historickou vlastivědu a národní kulturní dědictví*, Praha 2008, roč. 116, č. 4/2008.
- Richard Biegel, *Architektura mezi rakouskými a českými zeměmi – Osm století vzájemného dialogu*, in: Stefan Karner – Michal Stehlík (edd.), *Dolnorakouská zemská výstava – Česko-Rakousko – Rozdělení, odloučení, spojení (kat. výst.)*, Schallaburg – Jihlava 2009.

Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny zemí Koruny české – tematická řada architektura*, Praha 2009.

Jiří Dobeš, Radovan Stoklasa, *Kostely na Moravě, II. díl*, Rožnov pod Radhoštěm 2009.

David Nehyba, *Chvalovice 1279-2009, 730 let*, Znojmo 2009.

Jiří Kacetyl, *Nedávné nálezy pamětních dokumentů z věží farních kostelů ve Chvalovicích, Načeratcích, a Slupi v děkanství znojemském*, in: Sborník Státního a okresního archivu Znojmo – Historický a vlastivědný sborník Znojemska a Moravskokrumlovska, Znojmo 2010.

Milan Trojan, *Chvalovice*, Olomouc 2010.

Marcela Nováková, *Chrámy a kostely Čech, Moravy a Slezska*, Praha 2011.

Petr Čehovský, *Kamenné skulptury Podyjí 1480–1550*, Univerzita Palackého v Olomouci 2012.

Jiří Kuthan, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl druhý – Města, církve, korunní země*, Praha 2013.

Petra Dohnalová, Jiří Bláha, *Nové poznatky ke stavebnímu vývoji kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově*, in: Průzkumy památek, ročník XX., č. 1, Havlíčkův Brod 2013.

Zdeněk Fišera, *Opevněné kostely v Čechách na Moravě a ve Slezsku. 2. část*, Praha 2015.

Jiří Novák (ed.), *Historie a současnost obce Loděnice*, Brno 2015.

Hynek Látal, *Laboratoře inovací – Centra a osobnosti klenebního umění střední Evropy 15. století*, České Budějovice 2017.

Petr Eckl, Michaela Šeferisová Loudová a Tomáš Valeš, *Bonum Opus: Premonstráti v Louce (1190–1784) / Bonum Opus: Die Prämonstratenser in Klosterbruck (1190–1784)*, Znojmo 2020.

Kvalifikační práce:

Marta Procházková, *Chrám sv. Wolfganga v Hnanicích*, Brno 1991, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

Friedrich Tschuden, „*Hab ein gar kostbar Gut erfläht*“ *Die Entstehung und Geschichte von bedeutenden Wallfahrtsorten des Waldviertels*, Wien 2008, Dissertation, Univesrität Wien.

Brigit Klein-Reiter, *Die mittelalterliche Stadt Eggenburg*, Wien 2008, Diplomarbeit, Universität Wien.

Petr Čehovský, *Kamenné skulptury v moravsko-rakouském Podyjí kolem 1480–1550*, Olomouc 2010, Disertační práce, Univerzita palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Dana Běhalová, *Pozdně středověké opevněné kostely na jižní Moravě*, Brno 2013, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

Šárka Nováková, *Gotická architektura a výzdoba kostela sv. Markéty v Loděnicích*, Olomouc 2018, Bakalářská diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Michael Hackl, *Analyse der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Entwicklung der Region Krems an der Donau und Mautern an der Donau im Früh- und Hochmittelalter bis zum Aufstieg Wiens*, Wien 2019, Diplomarbeit, Universität Wien.

Tereza Malíková, *Pozdně gotická poutní kaple sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma*, České Budějovice 2020, Bakalářská práce, Jihočeská univerzita, Filozofická fakulta.

Jan Oujezdský, *Průběh starých stezek historickou částí Brna a jejich jazykový rozbor*, Brno 2020, Diplomová práce, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

Valerie Štanglová, *Kazatelna v katedrále svatého Štěpána ve Vídni*, Brno 2020, Bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

Jakub Kříž, *Kostel sv. Wolfganga v Hnanicích – východiska a kontext*, Brno 2021, Diplomová práce, Filozofická fakulta.

Internetové zdroje:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Lod%C4%9Bnice_\(okres_Brno-venkov\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Lod%C4%9Bnice_(okres_Brno-venkov)),
vyhledáno 30. 11. 2022.

https://de.wikipedia.org/wiki/Wallfahrtskirche_Maria_Laach, vyhledáno 16. 3. 2023.

<https://de.wikipedia.org/wiki/Donaul%C3%A4nder>, vyhledáno 20. 4. 2023.

Seznam příloh

1. Pohled na poutní kostel sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma ze jihovýchodní strany, s původní studniční kaplí navazující na pozdně gotické trojlodí.
2. Pohled na východní štít trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma s vystupujícími kameny na chystaný presbytář.
3. Západní průčelí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma s hranolovou věží.
4. Severní portál s kamenickou výzdobou kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Obsahuje reliéfní výjev Zvěstování Panně Marii.
5. Jižní portál s kamenickou výzdobou kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Obsahuje reliéfní výjev Krista mezi dvěma anděly.
6. Interiér kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Pohled na arkády nesoucí hudební kruchtu.
7. Lomený oblouk hnanicové kruchty navazující na jednu z vedlejších lodí kostela sv. Wolfganga. Patrné chybějící zakončení křížové kytky, které bylo součástí původního kamenného parapetu.
8. Detail kamenické výzdoby pomocí kamenných krabů a profilace arkádových oblouků v interiéru trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma.
9. Část polí původního kamenného parapetu s motivem slepých kružeb, která dříve zdobila poprseň kruchty v interiéru trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma.
10. Pohled do interiéru trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Středové pilíře a kamenné lomené oblouky snášející váhu klenby.
11. Příklad kamenické výzdoby pilířů a přípor baldachýnky v interiéru trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma.
12. Pohled na exteriér lodě s jižním portálem kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově.
13. Západní samostatně stojící hranolová věž náležející ke kostelu sv. Jana Křtitele v Kurdějově.
14. Jižní pozdně gotický portál s monumentální kamenickou výzdobou kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově.
15. Vrchol kamenného ostění jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově. Zachycující křížení prutů ostění a bohatou kamenickou výzdobu.
16. Pohled na monumentální sochu ukřižovaného Ježíše Krista, která završuje výzdobu jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově. Patrné stopy po odsekání okolní kamenické výzdoby a také jemné pozůstatky freskové výmalby.

17. Detail kamenické výzdoby zachycující kamenné kraby na oblouku ostění portálu a prvky imitující propletené osekané větvoví (tzv. *astwerk*) u jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově.
18. Detail kamenické výzdoby jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově – postava anděla přijímající poučeného hříšníka.
19. Detail kamenické výzdoby jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově – ďábel odnášející hříšníka ve svých spárech.
20. Interiér lodi kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově. Pohled na hudební kruchtu v západní části lodi se třemi arkádovými oblouky lomeného tvaru.
21. Detail kamenné slepé kružby parapetu hudební kruchty v interiéru lodi kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově.
22. Pohled na východní průčelí kostela sv. Štěpána v Eggenburgu s polygonálním závěrem a dvojící románských věží.
23. Hlavní vstup do interiéru trojlodí kostela sv. Štěpána v Eggenburgu ukrytý za nověji přistavěnou jižní předsíní.
24. Pohled na síťovou žebrovou klenbu hlavní lodi kostela sv. Štěpána v Eggenburgu.
25. Detail hlavní klenby s hluboce profilovanými lomenými oblouky a svazkovým pilířem snášející váhu kleneb v kostele sv. Štěpána v Eggenburgu.
26. Hudební kůr vestavěný do západní části hlavní lodi kostela sv. Štěpána v Eggenburgu.
27. Pohled na pozůstatky kamenické výzdoby původního pozdně gotického portálu na jižním průčelí kostela sv. Štěpána v Eggenburgu, nacházející se vedle dnešního hlavního vstupu.
28. Detail zbylé kamenické výzdoby původního hlavního portálu na jižním průčelí kostela sv. Štěpána v Eggenburgu s částečně odsekanými fiálami a křížovou kytkou.
29. Pohled na kostel sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma ze severovýchodní strany. Zachycuje východní závěr kostela s hranolovou věží.
30. Jižní průčelí kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma s nověji přistavěnou barokní předsíní.
31. Interiér kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma. Pohled do prostoru pozdně gotického presbytáře s křížovou klenbou lomenými okny v závěru.
32. Novější podoba kostelní lodi s varhanní kruchtou v západní části kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma.
33. Pozdně gotický portál jižního průčelí, ukrytý za barokní předsíní kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma. Tympanon zdoben strohým reliéfním vyobrazením ukřížování Ježíše Krista.

34. Detail kamenické výzdoby jižního portálu kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma – jeden z postranních baldachýnků, jehož završení ustoupilo výstavbě předsíně.
35. Pohled na kostel sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova z jihozápadní strany.
36. Exteriér pozdně gotického presbytáře kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova s cihlovou fasádou a lomenými okny mezi opěráky.
37. Exteriér spodních pater hranolové věže kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova se zazděným vchodem, kterým po lávce přicházel opat do oratoře a následně dalších prostor kostela.
38. Pohled na hudební kruchtu se třemi arkádovými oblouky vloženou do západní části hlavní lodě kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova.
39. Detail jedné z částí kamenného parapetu kruchty s motivem slepé kružby v kostele sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova. Zachycuje erbovní štítky, jež jsou vloženy do motivu výzdoby.
40. Detail další z částí kamenného parapetu kruchty s motivem slepé kružby v kostele sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova.
41. Pohled do interiéru pozdně gotického presbytáře kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova s křížovou žebrovou klenbou a lomenými okny v závěru.
42. Zaklenutí hlavní lodi kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova žebrovou hvězdnicovou klenbou.
43. Pohled na východní polygonální závěr piaristického kostela Panny Marie v Kremži s vysokými lomenými okny s kamennými kružbami ve vrcholu.
44. Interiér trojlodí kostela Panny Marie v Kremži, pohled směrem do polygonálního presbytáře s hvězdnicovou žebrovou klenbou.
45. Pohled na hvězdnicovou žebrovou klenbu hlavní lodě piaristického kostela Panny Marie v Kremži s lomenými oblouky a svazkovými pilíři.
46. Kamenný lomený oblouk a svazkové přípory v interiéru trojlodí piaristického kostela Panny Marie v Kremži snášející tíhu kleneb.
47. Exteriér závěru severního průčelí s vysokým lomeným oknem osvětlující hudební kruchtu a západní hranolová věž navazující na trojlodí piaristického kostela Panny Marie v Kremži.
48. Arkádové oblouky hudební kruchty v západní části, rozkládající se přes celou šířku trojlodí v interiéru piaristického kostela Panny Marie v Kremži.
49. Pohled na část kamenné kružby parapetu kruchty s detailem vrcholu lomeného arkádového oblouku jedné z vedlejších lodí piaristického kostela Panny Marie v Kremži. Znatelný negativní otisk původní vrcholící křížové kytky.

50. Hlavní portál kostela Panny Marie v Kremži na jižním průčelí s výrazně profilovaným kamenným ostěním, chráněn mělkou předsíní.
51. Detail tympanonu s motivem kružby a nástroji Kristova umučení na jižním portálu kostela Panny Marie v Kremži a jeho kamenické výzdoby.
52. Pohled na kostel Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling s hranolovou věží při západním průčelí.
53. Interiér trojlodí kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling s pohledem do presbytáře disponujícím křížovou žebrovou klenbou.
54. Kupolová síťová klenba hlavní lodi kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling – možný původní vzhled hnanického zaklenutí.
55. Pohled na lomené oblouky a pilíře snášející váhu kleneb v trojlodí kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.
56. Západní hudební kruchta nesena třemi arkádovými oblouky zasazena do interiéru trojlodí kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.
57. Střední část kamenného parapetu hudební kruchty s motivem slepé kružby v kostele Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.
58. Boční část kamenného parapetu hudební kruchty s motivem kamenné kružby v interiéru kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.
59. Exteriér východního průčelí s polygonálním závěrem kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.
60. Pohled na exteriér jižního průčelí kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling s kamennými opěrnými pilíři a vysokými lomenými okny s rozlišnými motivy kružeb ve vrcholech.

Obrazová příloha

Obr. 1 – Pohled na poutní kostel sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma ze jihovýchodní strany. S původní studniční kaplí navazující na pozdně gotické trojlodí.

Obr. 2 – Pohled na východní štít trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma s vystupujícími kameny na chystaný presbytář.

Obr. 3 – Západní průčelí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma s hranolovou věží.

Obr. 4 – Severní portál s kamenickou výzdobou kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Obsahuje reliéfní výjev Zvěstování Panně Marii.

Obr. 5 – Jižní portál s kamenickou výzdobou kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Obsahuje reliéfní výjev Krista mezi dvěma anděly.

Obr. 6 – Interiér kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Pohled na arkády nesoucí hudební kruchtu.

Obr. 7 – Lomený oblouk hnanické kruchty navazující na jednu z vedlejších lodí kostela sv. Wolfganga. Patrné chybějící zakončení křížové kytky, které bylo součástí původního kamenného parapetu.

Obr. 8 – Detail kamenické výzdoby pomocí kamenných krabů a profilace arkádových oblouků v interiéru trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma.

Obr. 9 – Část polí původního kamenného parapetu s motivem slepých kružeb, která dříve zdobila poperseň kruchty v interiéru trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma.

Obr. 10 – Pohled do interiéru trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma. Středové pilíře a kamenné lomené oblouky snášející váhu klenby.

Obr. 11 – Příklad kamenické výzdoby pilířů a přípor baldachýnky v interiéru trojlodí kostela sv. Wolfganga v Hnanicích u Znojma.

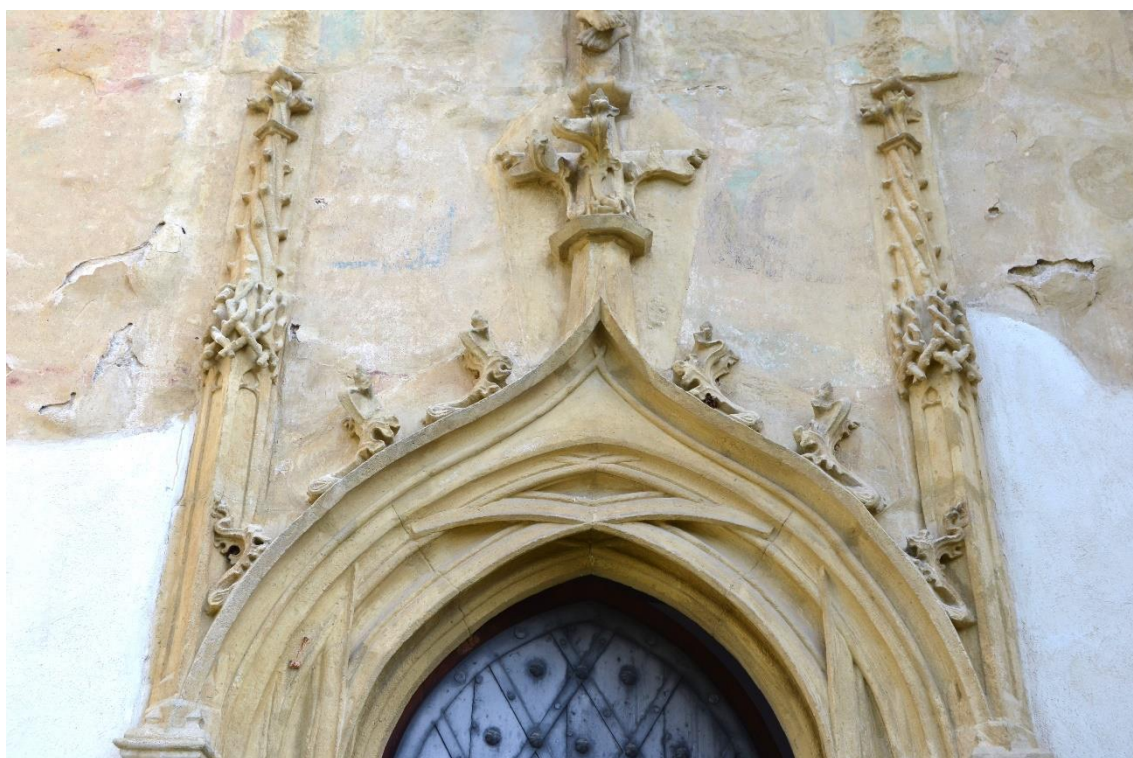
Obr. 12 – Pohled na exteriér lodě s jižním portálem kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově.

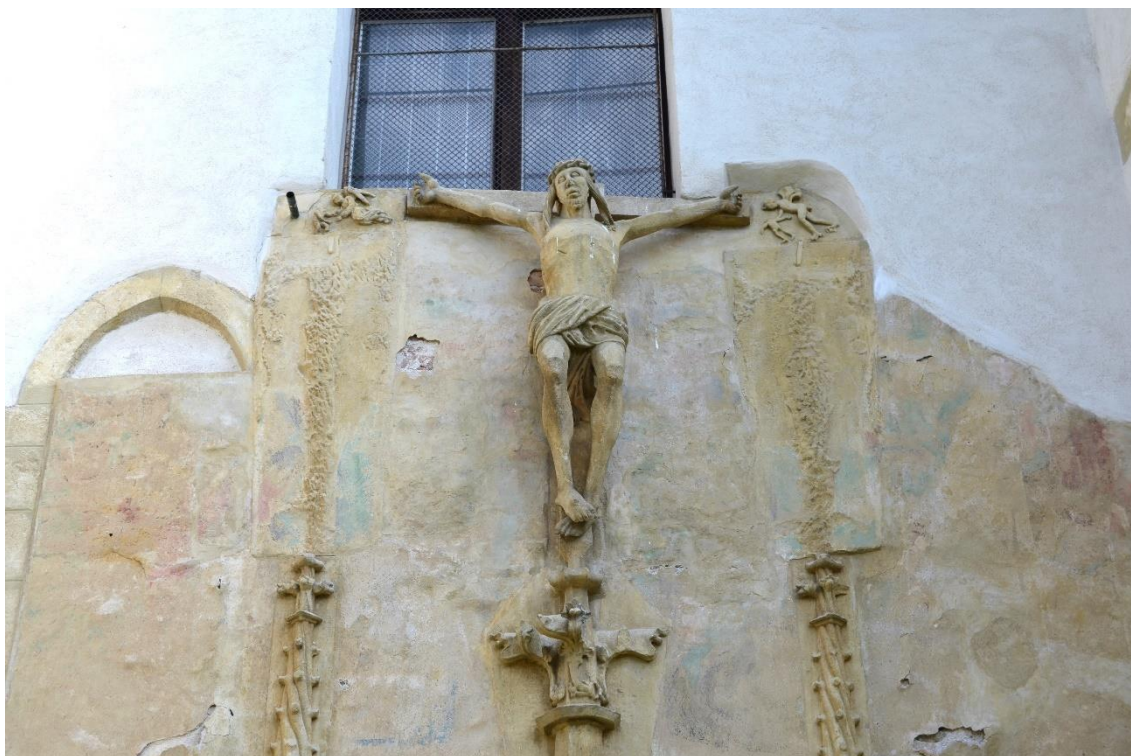
Obr. 13 – Západní samostatně stojící hranolová věž náležející ke kostelu sv. Jana Křtitele v Kurdějově.

Obr. 14 – Jižní pozdně gotický portál s monumentální kamenickou výzdobou kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově.

Obr. 15 – Vrchol kamenného ostění jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově. Zachycující křížení prutů ostění a bohatou kamenickou výzdobu.

Obr. 16 – Pohled na monumentální sochu ukřižovaného Ježíše Krista, která završuje výzdobu jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově. Patrné stopy po odsekání okolní kamenické výzdoby a také jemné pozůstatky freskové výmalby.

Obr. 17 – Detail kamenické výzdoby zachycující kamenné kraby na oblouku ostění portálu a prvky imitující propletené osekané větvoví (tzv. *astwerk*) u jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově.

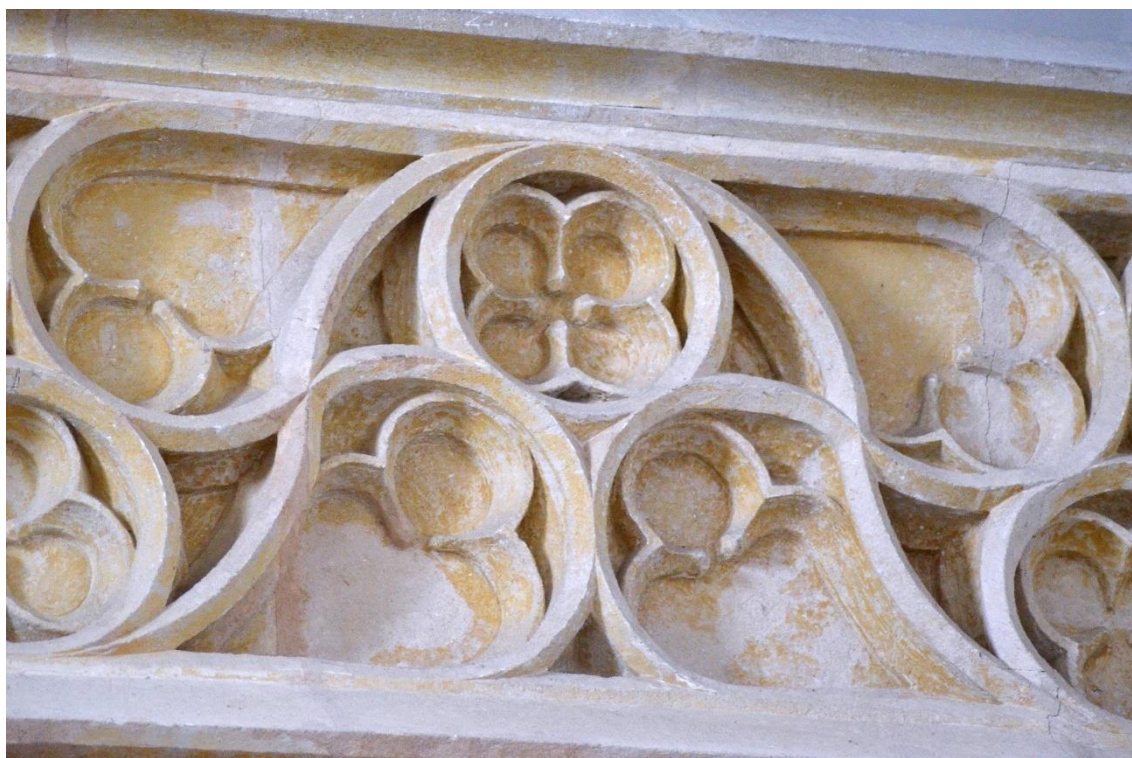
Obr. 18 – Detail kamenické výzdoby jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově – postava anděla přijímající poučeného hříšníka.

Obr. 19 – Detail kamenické výzdoby jižního portálu kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově – ďábel odnášející hříšníka ve svých spárech.

Obr. 20 – Interiér lodi kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově. Pohled na hudební kruchtu v západní části lodi se třemi arkádovými oblouky lomeného tvaru.

Obr. 21 – Detail kamenné slepé kružby parapetu hudební kruchty v interiéru lodi kostela sv. Jana Křtitele v Kurdějově.

Obr. 22 – Pohled na východní průčelí kostela sv. Štěpána v Eggenburgu s polygonálním závěrem a dvojicí románských věží.

Obr. 23 – Hlavní vstup do interiéru trojlodí kostela sv. Štěpána v Eggenburgu ukrytý za nověji přistavěnou jižní předsíní.

Obr. 24 – Pohled na síťovou žebrovou klenbu hlavní lodi kostela sv. Štěpána v Eggenburgu.

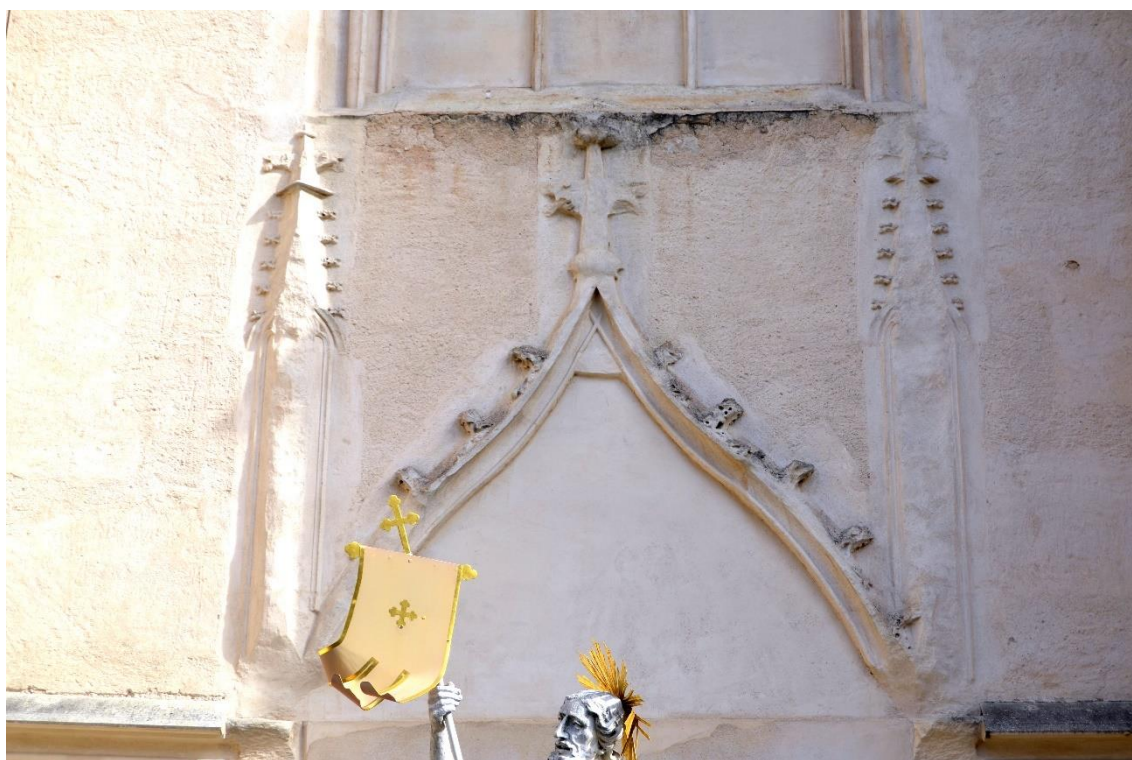
Obr. 25 – Detail hlavní klenby s hluboce profilovanými lomenými oblouky a svazkovým pilířem snášející váhu kleneb v kostele sv. Štěpána v Eggenburgu.

Obr. 26 – Hudební kůr vestavěný do západní části hlavní lodi kostela sv. Štěpána v Eggenburgu.

Obr. 27 – Pohled na pozůstatky kamenické výzdoby původního pozdně gotického portálu na jižním průčelí kostela sv. Štěpána v Eggenburgu, nacházející se vedle dnešního hlavního vstupu.

Obr. 28 – Detail zbylé kamenické výzdoby původního hlavního portálu na jižním průčelí kostela sv. Štěpána v Eggenburgu s částečně odsekanými fiálami a křížovou kytkou.

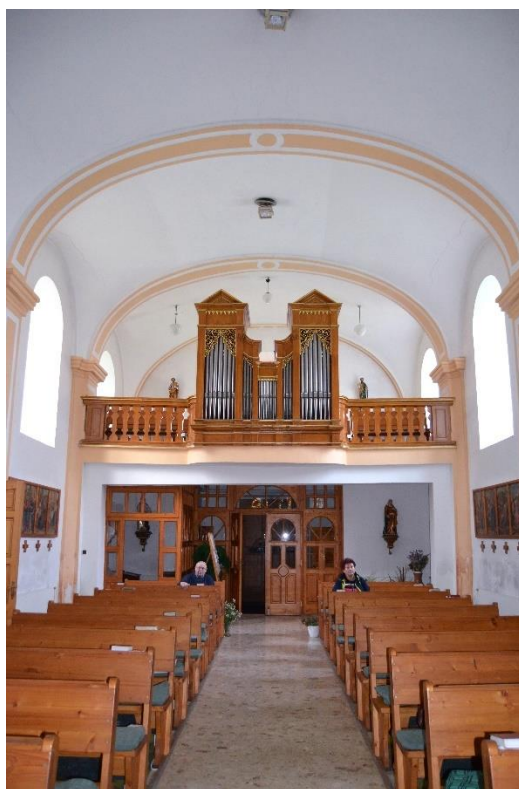
Obr. 29 – Pohled na kostel sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma ze severovýchodní strany. Zachycuje východní závěr kostela s hranolovou věží.

Obr. 30 – Jižní průčelí kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma s nověji přistavěnou barokní předsíní.

Obr. 31 – Interiér kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma. Pohled do prostoru pozdně gotického presbytáře s křížovou klenbou lomenými okny v závěru.

Obr. 32 – Novější podoba kostelní lodi s varhanní kruchtou v západní části kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma.

Obr. 33 – Pozdně gotický portál jižního průčelí, ukrytý za barokní předsíní kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma. Tympanon zdoben strohým reliéfním vyobrazením ukřižování Ježíše Krista.

Obr. 34 – Detail kamenické výzdoby jižního portálu kostela sv. Markéty ve Chvalovicích u Znojma – jeden z postranních baldachýnků, jehož završení ustoupilo výstavbě předsíně.

Obr. 35 – Pohled na kostel sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova z jihozápadní strany.

Obr. 36 – Exteriér pozdně gotického presbytáře kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova s cihlovou fasádou a lomenými okny mezi opěráky.

Obr. 37 – Exteriér spodních pater hranolové věže kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova se zazděným vchodem, kterým po lávce přicházel opat do oratoře a následně dalších prostor kostela.

Obr. 38 – Pohled na hudební kruchtu se třemi arkádovými oblouky vloženou do západní části hlavní lodě kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova.

Obr. 39 – Detail jedné z částí kamenného parapetu kruchty s motivem slepé kružby v kostele sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova. Zachycuje erbovní štítka, jež jsou vloženy do motivu výzdoby.

Obr. 40 – Detail další z částí kamenného parapetu kruchty s motivem slepé kružby v kostele sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova.

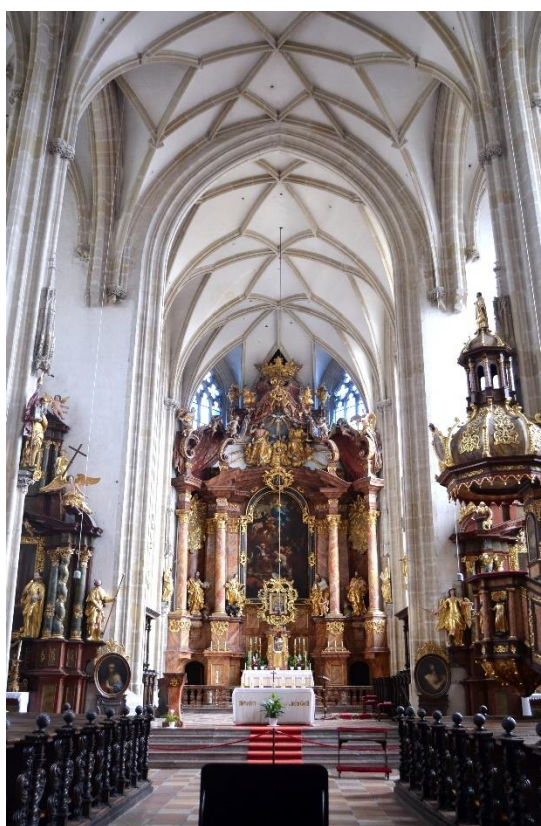
Obr. 41 – Pohled do interiéru pozdně gotického presbytáře kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova s křížovou žebrovou klenbou a lomenými okny v závěru.

Obr. 42 – Zaklenutí hlavní lodi kostela sv. Markéty v Loděnicích u Moravského Krumlova žebrovou hvězdicovou klenbou.

Obr. 43 – Pohled na východní polygonální záměr piaristického kostela Panny Marie v Kremžiči s vysokými lomenými okny s kamennými kružbami ve vrcholu.

Obr. 44 – Interiér trojlodí kostela Panny Marie v Kremžiči, pohled směrem do polygonálního presbytáře s hvězdicovou žebrovou klenbou.

Obr. 45 – Pohled na hvězdicovou žebrovou klenbu hlavní loďe piaristického kostela Panny Marie v Kremži s lomenými oblouky a svazkovými pilíři.

Obr. 46 – Kamenný lomený oblouk a svazkové přípory v interiéru trojlodí piaristického kostela Panny Marie v Kremži snášející tíhu kleneb.

Obr. 47 – Exteriér závěru severního průčelí s vysokým lomeným oknem osvětlující hudební kruchtu a západní hranolová věž navazující na trojlodí piaristického kostela Panny Marie v Kremžiči.

Obr. 48 – Arkádové oblouky hudební kruchty v západní části, rozkládající se přes celou šířku trojlodí v interiéru piaristického kostela Panny Marie v Kremžiči.

Obr. 49 – Pohled na část kamenné kružby parapetu kruchty s detailem vrcholu lomeného arkádového oblouku jedné z vedlejších lodí piaristického kostela Panny Marie v Kremžiči. Znatelný negativní otisk původní vrcholící křížové kytky.

Obr. 50 – Hlavní portál kostela Panny Marie v Kremžič na jižním průčelí s výrazně profilovaným kamenným ostěním, chráněn mělkou předsíní.

Obr. 51 – Detail tympanonu s motivem kružby a nástroji Kristova umučení na jižním portálu kostela Panny Marie v Kremžič a jeho kamenické výzdoby.

Obr. 52 – Pohled na kostel Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling s hranolovou věží při západním průčelí.

Obr. 53 – Interiér trojlodí kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling s pohledem do presbytáře disponujícím křížovou žebrovou klenbou.

Obr. 54 – Kupolová síťová klenba hlavní lodi kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling – možný původní vzhled hnanického zaklenutí.

Obr. 55 – Pohled na lomené oblouky a pilíře snášející váhu kleneb v trojlodí kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.

Obr. 56 – Západní hudební kruchta nesena třemi arkádovými oblouky zasazena do interiéru trojlodí kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.

Obr. 57 – Střední část kamenného parapetu hudební kruchty s motivem slepé kružby v kostele Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.

Obr. 58 – Boční část kamenného parapetu hudební kruchty s motivem kamenné kružby v interiéru kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.

Obr. 59 – Exteriér východního průčelí s polygonálním závěrem kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling.

Obr. 60 – Pohled na exteriér jižního průčelí kostela Navštívení Panny Marie v Maria Laach am Jauerling s kamennými opěrnými pilíři a vysokými lomenými okny s rozlišnými motivy kružeb ve vrcholech.